



JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Björn Ågren

Laglotten – tvångsarv genom historien

Examensarbete
30 högskolepoäng

Elsa Trolle Önnerfors

Familjerätt

Termin 9

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Syfte och material	5
1.2 metod och frågeställning	6
2 LAGLOTTENS HISTORISKA BAKGRUND	7
2.1 Landskapslagarna	7
2.2 Utveckling under tidigmodern tid	9
2.2.1 Magnus Erikssons stadslag	9
2.2.2 1686 års testamentesstadga	10
2.2.3 1734 års lag	11
3 1800-TALET LAGLOTTEN LAGFÄSTES	13
3.1.1 Förslag till allmän civillag 1826	13
3.1.2 Förslag under 1840-talet	14
3.1.3 Laglotten fastslås 1857	16
4 UTVECKLING UNDER 1900 TALET	17
4.1 Utredningar och Propositioner	17
4.1.1 SOU 1925:43 lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken II. Förslag till lag om arv m.m.	17
4.1.2 Prop. 1928:17 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med Förslag till lag om arv m.m.	20
4.1.3 SOU 1954:6 Ärvdabalk, förslag av ärvdabalkssakkunniga	21
4.1.4 Prop. 1958A:144 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ärvdabalk m.m.	22
4.1.5 SOU 1981:85 Äktenskapsbalk, förslag av familjelagssakkunniga	22
4.1.6 Prop. 1986/87:1 om äktenskapsbalk m. m.	24
4.1.7 SOU 1998:110 makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödsförklaring : slutbetänkande av ärvdabalksutredningen	25
5 LAGLOTTEN: GÄLLANDE RÄTT	27
6 DISSKUSSIONER KRING LAGLOTTEN UNDER 2000-TALET	30

6.1	Doktrin – Synen på laglotten i den juridiska doktrinen	30
6.2	Politiska motioner - Synen på laglotten i politiken	37
7	ANALYS	41
8	SLUTSATS	46
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	49
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	51

Summary

The lawful inheritance portion or “laglott” in Swedish has been part of the Swedish law of succession as long as wills have. When Wills was introduced in Sweden by the Church, it was considered important that the succession law was adapted to the conditions that existed in Sweden at the time. Mainly because the family was dependent on the earth in order to survive.

The oldest Swedish regulation of succession was found in the older VgL. There the power struggle between the Church and the King was easy to see.

Until 1857 property was split between two types. First there was property that the person had gained thru inheritance this was called “arvejord” and was not allowed to be given to someone else through a will. The second type of property was what the person himself had bought and gained in his lifetime called “avlinge”. The reasoning behind that was that property that consisting of the land that the family had been farming on for generations and that they were dependent on for their survival wouldn't be lost to someone who was not family.

In 1857 the lawful inheritance portion or “laglott” that is still valid in Sweden was introduced. It was said that half of the deceased's estate was to go to the heirs of the lawful inheritance portion. The 1857 Act was preceded by criticism of the previous Act which stated that it was untimely and was not suited to the social changes that had occurred. The regulation of the reserved portion was a compromise between the testator's free will and heirs natural right of inheritance.

In contemporary criticism the lawful inheritance portion again has come under scrutiny and it has been said that it is not adapted to the society. It is said that the ancient grounds that it rests on when the lawful inheritance portion was introduced is no longer valid. As an example it has been argued that the life expectancy has increased which means that the heirs are often already old and have worked themselves and therefore they are not dependent on the lawful inheritance portion. But instead use the lawful inheritance portion to enrich their lives with hobbies and travels. While the lawful inheritance portion instead may mean that cohabiting couples and partners of parents who have children from other relations are forced to move from their homes.

Sammanfattning

Laglotten har varit en del av den svenska arvsrätten lika länge som testamenten. När testamenten infördes i Sverige av kyrkan ansågs det viktigt att testamentesrätten anpassades till de förhållanden som rådde i Sverige på den tiden. Framst för att släkten var beroende av jorden för att kunna överleva.

Den äldsta svenska bestämmelsen om testamenten fanns i äldre VgL. Där syntes tydligt den maktkamp som var mellan kyrkan och kungen. Fram till 1857 skildes fast egendom som en person fått i arv från lösöre och fast egendom som personen förvärvat själv. Den fasta egendomen som gått i arv kallades för arvejord och den egendom som förvärvats av personen själv kallades avlinge. Arvejord fick som regel inte testamenteras bort, arvejord däremot kunde i regel testamenteras bort. Laglottens främsta funktion under medeltiden och tidigmodern tid var att dels hålla den fasta egendomen inom släkten och även att bröstarvingarna skulle ha något att försörja sig genom.

1857 infördes den reglering av laglotten som fortfarande gäller i Sverige det vill säga att hälften av arvlåtarens egendom ska gå till bröstarvingarna som deras laglott. 1857 års lag föregicks av kritik mot den tidigare lagen där det sades att den var otidsenlig och inte var anpassad till de samhällsförändringar som skett. Regleringen av laglotten blev en kompromiss mellan arvlåtarens fria vilja och bröstarvingarnas naturliga rätt till arv.

I nutid kritiserar laglotten igen för att den inte är anpassad till samhället. Det anförs att de gamla grunder som en gång anförts när laglotten tillkom inte längre gäller. Som exempel har det anförts att medellivslängden har ökat vilket innebär att bröstarvingarna ofta redan är gamla och har jobbat själva under en längre tid och därför inte är beroende av laglotten, utan de använder istället laglotten för att berika sina liv med hobbies och resor. Emedan laglotten istället kan innebära att sambor och att partners till föräldrar som har särkullbarn blir tvungna att flytta från sina hem för att lösa ut bröstarvingarnas laglott.

Förord

Först vill jag rikta ett stort tack till min handledare Elsa Trolle Önnersfors för all hjälp och vägledning! Jag vill även tacka Tine Tengman för att hon bistått mig med (behövlig) korrekturläsning. Utan dessas hjälp skulle arbetet avgjort vara av betydligt mindre dignitet.

Förkortningar

BjR	Bjätkörätten
DN	Dagens Nyheter
JB	Jordabalken
MESL	Magnus Erikssons stadslag
Prop	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning
TL	Tiohärardsrätten
UL	Upplandslagen
VgL	Västgöralagen
ÖgL	Östgöralagen
ÄB	Ärvidabalken

1 Inledning

1.1 Syfte och material

Laglotten får ofta kritik för att vara otidsenlig och inte anpassad till dagens moderna samhälle. I det här examensarbetet är målet att beskriva hur laglotten utvecklats genom historien och vilken funktion laglotten anges ha haft genom historien. Examensarbetet kommer ta upp laglottens historiska utveckling och de argument som framförts när lagstiftare och andra diskuterat laglotten. Dessutom behandlas vad som anförts för och emot laglotten i modern tid.

Att laglotten är ett område inom arvsrätten som ofta kritiserats, visar till exempel en nyligen utkommen artikel i DN debatt från 2012.¹ Där framför advokat Svante Thorsell kritik mot hur den nuvarande laglotten fungerar.

Vissa angränsande områden som legal arvsrätt och testamenten, kommer att beröras ytligt. Men det är endast för att laglotten bör ses som en del av det arvsrättsliga systemet. Det är inte författarens avsikt att ta upp något annat än laglotten i större omfattning än vad som krävs för att förstå hur laglotten inverkar på de olika lagarna. Vad angår laglotten så kommer det inte att göras någon rättsutredning i frågan utan fokus ligger på att redogöra för laglottens syfte och vilka motiv och argument som anförts när laglotten diskuterats.

Materialet som använts för att skriva examensarbetet skiljer sig lite mellan undersökta tidsepoker. För den äldsta historiska beskrivningen har författaren använt sig av äldre doktrin som beskrivit laglotten och testamenten. Anledningen till det är att det är svårt att få ta tag på originalkällorna. Från 1800-talet och framåt har offentligt tryck, som Statens offentliga utredningar (SOU) och propositioner använts. Materialet från 2000-talet och framåt består även av doktrin, praxis och motioner från politiker. Värt att notera är att det inte finns speciellt mycket skrivet om laglotten, vilket har inneburit att materialet inte är så nyanserat som författaren önskat.

¹ <http://www.dn.se/debatt/dags-att-sverige-avskaffar-brostarvingars-ratt-till-arv>

1.2 metod och frågeställning

Metoden som använts i examensarbetet är argumentationsanalys. Målsättningen har varit att ta upp de argument som framförts från olika håll när laglotten diskuterats i doktrin och offentligt tryck. Målet är att se hur, främst lagstiftarna har använt sig av argumenten och vilka argument de använt sig av. Detta för att sedan göra en bedömning av hur starka och vilken validitet argumenten har samt se till hur doktrin och andra källor bemött argumenten från lagstiftarna.

Målsättningen är besvara följande frågor.

- Hur ser laglottens historia ut?
- Vad är laglottens syfte, har syftet förändrats under tiden?
- Är laglotten anpassad till dagens samhälle?
- Vad har prioriterats när laglotten granskats?
- Hur har avtalsfrihet prioriterats?
- Tillämpnings problem med laglotten?

2 Laglottens historiska bakgrund

2.1 Landskapslagarna

I Sverige uppstod testamentet som rättsinstitution under 1200-talet efter uppmaningar från kyrkan, som ville att folket skulle kunna testamentera sin egendom till kyrkor och kloster. Att kyrkan ville utöka möjligheterna till att fritt testamentera egendom berodde på att de ville öka sina egendomar. Genom att komma över arv av fast och lös egendom med hjälp av "testamenta ad pias causas" vilket ungefär betyder testamenten för fromma ändamål, eller testamenten till kyrkor och kloster. Den rådande germanska uppfattningen var emellertid emot att det skulle vara möjligt att undanhålla fast och lös egendom från vad som enligt deras uppfattning var de rätta arvingarna, deras önskan var att släkten inte skulle riskera att få sina egendomar förminskade.

Enligt den kanoniska rätten rådde fri testationsrätt under förutsättning att den så kallade "portio legitima" som kan jämföras med en laglott inte rubbades. "Lagloten" beskrevs som "Den som har en son, må göra Kristus till sin andre. Den som har två söner må göra Kristus till sin tredje... o.s.v." kyrkan hade även en bestämd uppfattning om att testamentet var en "ultima voluntas" vilket innebar att även om en person senare upprättade ett annat testamente så var det ogiltigt till förmån för personens först upprättade testamente.²

Den äldsta svenska bestämmelsen om testamenten fanns i äldre VgL, ÄB 10 som tydligt visade på slitningarna och maktkampen mellan kyrkan och kungen, Lagrummet inleddes med att "arvlåtaren på sotsängen ej får bortgiva något till förfång för sina arvingar utan dessas samtycke" med undantaget att om "lärda män" sade att bifall till testamentet inte kunde vägras "enligt guds rätt".³ Även om det inte direkt kan jämföras med en laglott var det en begränsning av testationsfriheten med ett likande syfte som lagloten har, att försäkra sig om att inte all egendom hamnade hos någon annan än släkten. Med lärda män avsågs troligen lagmännen. Flera tecken visar på att släkten och kyrkan kämpade om de avlidnas tillgångar. Påven Innocentius III klagade år 1206 på att lagmännen som vart år läste upp lagen på tinget underströk kravet på arvingarnas samtycke till testamenten. Detta ansåg påven vara en "consuetudo perversa", en fördärlig sedvana som borde motarbetas.⁴ Även påve Gregorius X framkom med liknande kritik mot de Svenska lagmännen år 1274.⁵

² Almquist s. 95, Hafström s. 112.

³ Hafström s. 112.

⁴ Önnerfors s.162-163

⁵ Hafström s. 112.

I den yngre VgL fick kyrkan större inflytande vilket resulterade i att en person skulle dela arvet i andelar mellan sig själv och sina arvingar. Den andel som tillföll arvlåtaren kunde denne fritt förfoga över i sitt testamente och något krav på arvingarnas samtycke fanns inte. I den yngre VgL stod att den som ville ge något för sin själ och var vid full hälsa kunde inför två eller tre vittnen förordna om en hel huvudlott. Var personen sjuk kunde han dock endast förordna om en halv huvudlott. Detta system kallas ofta för "huvudlottssystemet" i den rättshistoriska litteraturen.⁶

Även i ÖgL fanns liknande bestämmelser i kyrkobalken kap. 24 vilka dock enbart gällde fast egendom. ÖgL hade i ÄB 4 ett förbud mot att utan arvingarnas samtycke testamentera till deras nackdel med undantag om testamentet var till kyrka eller kloster. Även i TL KkB 15 fanns en liknande kompromiss mellan kyrkan och den världsliga rätten där det stadgades att en person som var sjuk inte fick testamentera utan arvingarnas samtycke men att arvingarna inte fick vägra samtycke om testamentet bestod av fast egendom till förmån för kyrkan och den fasta egendomen inte översteg "ett örtugland på marklandet" vilket med andra ord var 1/24 av testatorns fasta egendom.⁷

Som arvejord räknades all fast egendom som en person fått i arv. Denna fick inte testamentaras bort vid en senare tidpunkt utan släktens godkännande. Om en person var förmånstagare till fastegendom genom testamente räknades marken däremot som avlinge enligt praxis på 1600 talet.⁸ Avlinge var egendomar, fasta och lösa, som förvärvats av personen själv genom köp eller testamente. Det gällde även om den fasta egendomen köpts med ärvda pengar.⁹

Enligt UL som av Svealagarna hade ett stort inslag av kyrkligt inflytande kunde en testator testamentera bort all sin egendom till kyrkor eller kloster om arvingarna samtyckte till det. Men även om de inte gav sitt samtycke så kunde en person testamentera bort 1/10 av sin arvejord. Att en person även utan samtycke fick testamentera bort 1/10 motiverades med att kyrkan ansåg att varje god kristen någon gång i sitt liv borde ge en tionde av sin förmögenhet.¹⁰ Avlinge och lösöre var testator fri att testamentera till kyrkan. För att testamentera till annan än kyrka och kloster krävdes dock arvingarnas samtycke. Detta kallas i rättsliga sammanhang för arvejordssystemet. Systemet med arvejord kom att finnas kvar under en längre tid då flera försök att enas om en gemensam reglering misslyckades vilket resulterade i att UL:s bestämmelser senare även kom att användas på den svenska landsbygden.¹¹

⁶ Hafström s. 112.

⁷ Hafström s. 113.

⁸ Önnerfors s. 247-248.

⁹ Önnerfors s. 249.

¹⁰ Hafström s. 113.

¹¹ Almquist s. 95-96.

I städerna fanns andra regler än på landsbygden. I BjR fanns vissa ålderdomliga regler om testamenten, där en person med bröstarvingar ej utan deras samtycke fick testamentera bort sin egendom. Utan bröstarvingar kunde personen testamentera bort 1/3 resterande 2/3 skulle gå till testatorns släkt som en slags laglott.¹² Det nämns inte att testamentet skulle vara till förmån för kyrkan eller kloster vilket innebär att det troligen var möjligt att testamentera även till privatpersoner. Under samma tid var det i Tyskland förbjudet att testamentera land till kyrkor och kloster då kyrkan lyckats komma över stora mängder mark i städerna, i hansa städerna brukade det talas om "kyrkans döda hand"¹³

På landsbygden testamenterades det fortfarande mest till kyrkor och kloster men reformationen innebar en kraftig minskning av antalet testamenten. Landslagen innehöll inte speciellt utförlig reglering om testamenten utan den regleringen som fanns var i JB 9§, JB 9§ stadgade att en person kunde förfoga över sin avlingejord genom att ge den i gåva eller att sälja den. Om arvejorden saknades bestämmelser.¹⁴

2.2 Utveckling under tidigmodern tid

2.2.1 Magnus Erikssons stadslag

MESL från 1350 talet stadfästes av Gustav Adolf genom ett kungligt brev den 7 januari 1618. Lagen innehöll bestämmelser om testamenten i 19 kap ÄB. Enligt dessa regler kunde män och kvinnor upprätta giltiga testamenten där de kunde ge bort både fast och lös egendom. Dock kunde de endast förfoga över en viss kvotdel (1/10 om testatorn hade bröstarvingar. 1/3 om testatorn ej hade barn men hade arvingar i landet och 1/2 om testatorn endast hade utländska arvingar). Om testatorn helt sakade legala arvingar fanns inga regler.¹⁵ Det fanns ingen begränsning om att det endast var möjligt att testamentera till kyrka eller kloster i MESL, vilket innebar att de genom den lagen även kunde testamentera till enskilda personer.¹⁶

År 1642 gjordes försök av lagkommissionen att införa nya regler. Johan Stiernhöök som ansåg att testamente var en form av arv skrev ett förslag till ÄB 1668 där han bland annat föreslog att den del som tidigare endast kunde testamenteras till kyrkan även skulle kunna testamenteras till privatpersoner.¹⁷

Innan resolutionen den 29 november 1669 tillkom diskuterades i 1643 års lagberedning huruvida det skulle vara möjligt för makar utan barn att

¹² Almquist s. 96-97.

¹³ Hafström s. 113.

¹⁴ Hafström s. 114.

¹⁵ Holmbäck s. 7-8.

¹⁶ Hafström s. 113.

¹⁷ Hafström s. 114 - 115.

testamentera egendom till förmån för de överlevande vilket på den tiden ej var möjligt då endast 1/3 eller 1/2 av deras egendom var möjlig att testamentera bort. Vid 1668 års riksdag ville alla städernas fullmäktige att det skulle bli möjligt för makar som ej hade barn att kunna testamentera all egendom åt varandra. De motiverade detta med att det skulle bli en ekonomiskt bra lösning. den 29e november 1669 undertecknades av Kungl. Maj:t en resolution där det stadgades att makar i städer fick testamentera all deras avlinge åt varandra.¹⁸

2.2.2 1686 års testamentesstadga

Karl XI blev uppmärksam på att det fanns problem i regleringen av testamenten genom en på 1680-talet omtalad arvstvist. I korthet handlade målet om att en förmögen militär vid namn Hans Kristoffer von Königsmarck som var svärfar åt Maria Kristina Wrangel. von Königsmarck testamenterade all sin egendom åt sina båda söner Conrad Christoffer och Otto Wilhelm med fideikommissrätt. Conrad Christoffer som var gift med Maria Kristina Wrangel testamenterade i sin tur all egendom med fideikommissrätt till deras gemensamma söner. När Conrad Christoffer dog uppstod en tvist mellan Maria Christina och deras gemensamma söner. Frågan var om testamentet kränkte Maria Christina Wrangels rätt till arv och utgången blev till sist att då egendomen bestod av avlinge var testamentet giltigt. Men på inrådan av Karl XI förlikades parterna. Karl XI ansåg att fideikommissen kränkte Maria Christinas rätt till arv och avsåg därför att se över arvsrätten.¹⁹

Fallet gav upphov till en diskussion om testamentsrätten vari hovrätterna ombads inkomma med sin praxis och sina åsikter till konungen. Det resulterade i hovrättens betänkanden angående testamenten 1685. I betänkandet uttalade Svea hovrätt att en person som endast ägde avlinge och ville ge allt till ”främlingar” och därigenom glömde ”de sina” var värre än en hedning. De uttalade vidare att det i Europa ”näppeligen” fanns någon ort där det var möjligt att göra sina barn arvlösa genom testamente; uttalanden som kom från naturrättsliga tankegångar.²⁰

Det var ett besvärligt problem för hovrätten att dra en gräns mellan arvlåtarens rätt att fritt förfoga över sin egendom och arvtagarernas, speciellt då barnens, rätt till arv. Hovrätten strävade efter att ge arvlåtarna viss frihet att själva förfoga över sin egendom utan att riskera att bröstarvingarna blev helt lottlösa. Det var således Hovrättens önskan att någon form av laglott skulle finnas men exakt hur den skulle utformas ansågs vara mindre viktigt.²¹

¹⁸ Holmbäck s.12-15.

¹⁹ Önnersfors s. 175-177.

²⁰ Holmbäck s.12-15.

²¹ Önnersfors s. 211-213.

Resultatet av betänkandena blev till sist Kungl. Maj:t stadga och förordning angående testamenten den tredje juli 1686 som var ett uttryck för Karl XI rättsuppfattning men som även baserades på ca 100 år av praxis.²² I 1686 års förordning angående testamenten, härefter kallad testamentesstadgan behölls skillnaderna mellan stad och land. På landet var det i princip inte möjligt att testamentera bort sin arvejord, utom i fall då avlinge saknades, då fanns det möjlighet att ge 1/10 av arvejorden ”ad pios usus” i gåva till kyrkan. För avlingejord samt ärvda lösören gällde däremot fri förfoganderätt med undantag för de fall testatorn hade omyndiga barn.²³ Den reglering som gällde för landet var Kristoffers landslag JB 9 och Upplandslagen KkB 14.²⁴ Stadslagen använde MESTL, ÄB 19 och alla resolutioner och prejudikat som kunde strida mot MESTL blev upphävda vilket innebar att det i städerna inte längre var möjligt att testamentera bort avlinge.²⁵

Testamentesstadgan reglerade även för första gången i Sverige det s.k. fideikommissinstitutet. Genom detta blev det möjligt att genom ett förordnande från arvlåtaren ge en person rätt att bruka viss egendom för att sedan efter en bestämd tid eller vid ett speciellt tillfälle lämna hela eller en del av arvet vidare. På detta sätt blev det möjligt att hålla egendom inom släkten men ändå låta arvingarna bruka jorden och få nytta av dess avkastning. Att notera är att det endast var avlingejorden kunde förordnas över genom fideikommiss arvejorden skulle fortfarande fördelas enligt lag.²⁶

2.2.3 1734 års lag

En ny lag för testamenten infördes 1734. I den inkorporerades testamentesstadgan. I lagen behölls skillnaderna mellan landslag och stadslag. Möjligheterna att enligt landslagen testamentera bort arvejord inskränktes ytterligare genom att möjligheterna att testamentera ”ad pias causas” togs bort. Avlinge och ärvda lösören fick fritt testamenteras men testator var tvungen att ta hänsyn till omyndiga barns försörjning och uppfostran. Enligt stadslagen där laglottssystemet användes, utökades däremot möjligheterna att testamentera bort egendom något. Enligt stadslagen var det möjligt att testamentera bort 1/6 av sin egendom, arvejord och avlinge om testatorn hade bröstarvingar, 1/2 om endast andra arvingar fanns i landet och allt om testatorn endast hade utländska arvingar. Barn och arvingar hade även en möjlighet att lösa ut hus, tomter och jordegendomar inom ”natt och år”.²⁷

1734 års lag ansågs under perioden i början av 1700-talet vara godtycklig och alltför konservativ. Även det faktum att reglerna fortfarande gjorde

²² Holmbäck s.16-20.

²³ Almquist s. 99-100.

²⁴ Inger s. 96.

²⁵ Almquist s. 99.

²⁶ Inger s. 97, 145.

²⁷ Almquist s. 100.

skillnad mellan stadsrätt och landsrätt. Vilket medförde att reglerna ändrades redan 1764 genom en kunglig förordning vari skillnaderna mellan lands och statsrätt till en viss del togs bort. Detta medförde att det blev möjligt även för folk på landet att testamentera avlingejord och lösören om de saknade bröstarvingar.²⁸ Under 1800 talet kom arvejordssystemet att avskaffas genom kungliga förordningen 21/12 1857 angående vad i testamente givas må, så ock om gåva av fast egendom, mer om detta nedan.²⁹

²⁸ Almquist s. 101.

²⁹ Hafström s. 117.

3 1800-talet laglotten lagfästes

Liberalismen och den franska revolutionen som la grunden till Code civil 1804 där söner och döttrar fick samma rätt till arv. Detta gav genklang i Europa och Sverige. Ett lagförslag 1826 föreslog att även i Sverige införa lika arvsrätt mellan söner och döttrar. Detta förslag anammades inte men tanken om lika arvsrätt fans dock kvar. Genom en kunglig förordning infördes den 19 maj 1845 slutligen lika arvsrätt mellan kvinnor och män i Sveige.³⁰

3.1.1 Förslag till allmän civillag 1826

Enligt förslaget skulle 10 kap ÄB innehålla bestämmelser om vad som fick ges i testamente. I första paragrafen stadgades att ingen fick ge mer än hälften om de hade bröstarvingar, och bröstarvinges andel fick inte innehålla någon rådighetsinskränkning. Andra paragrafen stadgade att om det inte fanns bröstarvingar så fick allt bortges i testamentet. Den tredje paragrafen stadgade att i fall testamentesgivaren lämnade efter sig ett omyndigt barn hade barnet rätt till underhåll till dess det är 21 år gammalt eller som undantag längre om barnet var sjukt eller hade ”ett litet medvetande”. Den fjärde och femte paragrafen handlade enligt förslaget om hur omyndiga som gift sig skulle regleras, och om årlig utbetalning till barn som behövde underhåll. Den sista, sjätte paragrafen stadgade att om någon bröstarvinge fått sin laglott kränkt måste den klandra testamentet enligt lag.³¹

I motiven till 10 kap ÄB stod att testamentesfrihet var en av den borgerliga lagen åt enskilda personer given rättighet och att det även var upp till den lagen att sätta gränser för friheten. I Sverige beskrivs i motiven som att de största tillgångarna fanns i marken. När kristendomen kom från Rom och ”äntligen” införde en möjlighet att upprätta testamenten måste den anpassas till svensk rätt. Kommittén fortsatte med att uttrycka att århundraden hade passerat sedan de då gällande reglerna antogs och de passade inte längre det rådande samhället. Enligt förslaget skulle skillnader mellan landsrätt och stadsrätt tas bort och även systemet med arvejord och avlinge skulle avskaffas.³² De såg ingen anledning att andra än bröstarvingar skulle vara garanterade en andel av arvet, eller med andra ord att det inte fanns någon annan anledning att inskränka testationsfriheten i övrigt. Bröstarvingar skulle få en del då det låg i föräldrarnas plikt att försörja sina barn. Det ansåg de komma av naturen.³³ Att omyndiga barn skulle få rätt till en sorts underhåll motiverades av billighetsskäl.³⁴ Förslaget till allmäncivillag som

³⁰ Inger s. 207.

³¹ Förslag till allmän civillag 1826 s. 43.

³² Förslag till allmän civillag 1826 s. 66-67.

³³ Förslag till allmän civillag 1826 s. 67.

³⁴ Förslag till allmän civillag 1826 s. 68.

kom 1838 var i princip identiskt med det som kom 1826 den kommer därav inte att tas upp här.³⁵

3.1.2 Förslag under 1840-talet

Den största skillnaden från 1826 års förslag var i femte paragrafen där det stadgades att den bröstarvinge som gjort sig skyldig till vissa brott skulle tappa sin rätt till laglott. Enligt förslaget skulle 10 kap innehålla 37 paragrafer så kapitlet utökades enligt förslaget till att även innehålla regler om bland annat medärftlighet av testamenten.³⁶

Enligt Lagberedningens förslag skulle det i lagens 10 kap 1§ införas en regel om laglotten som föreslogs lyda:

”ej må någon genom testamente bortgifwa mer, än hälften af sin givarlätenskap där bröstarvinge finnes. Andra hälften falle bröstarvinge till: den hälft kallas bröstarvinges laglott. Ej heller må den som har bröstarvinge, genom testamente få förordna som sin engedom, att bröstarvinges rätt till afkomst eller nytta av hvad i hans laglott bör därigenom infräntes.”³⁷

I motiven till 10 kap fastlade lagberedningen att det inte borde vara tillåtet att genom rådighetsinskränkningar minska möjligheterna för bröstarvingar att bestämma över den egendom som de enligt paragrafen skall få i arv.³⁸

Professorn Gchinter. Uttryckte angående 1§ om laglotten att det inte borde vara möjligt att på bekostnad av andra som skyddas av laglotten kunna göra ett barn rikare.³⁹ Revisionssekreteraren Günther angav att friheten att efter eget behag disponera sin egendom måste alltid utgöra en av de dyrbaraste rättigheter som den borgerliga lagen ägde tillföra samhällets medlemmar. Och landsrätt varit så allmänt erkänd att man i förordningen den 19 aug 1764 såsom skäl för den då gjorda förändringen i stadsrätten åberopade nämnda frihet som en ovillkorlig medborgerlig rättighet. Då det nya lagförslaget i fråga om testamentsrätten i allmänhet har utgått från den rådande dispositionsfriheten för anskaffad egendom att även gälla ärvd egendom utom i de fall det skulle inskränka på laglotten, som enligt motiven endast härstammade ur en farhåga att föräldrarna skulle vara så onaturliga att de med vilja skulle beröva barnen vad som behövs för deras underhåll.

³⁵ Förslag till allmän civillag 2 uppl. 1838.

³⁶ Förslag till giftemålsbalk, ärvdabalk, jordabalk och byggningsbalk 1847 s. 60-66.

³⁷ Lagberedningens förslag till giftemålsbalk, ärvdabalk, jordabalk och byggningsbalk 1847 s. 59.

³⁸ Lagberedningens förslag till giftemålsbalk, ärvdabalk, jordabalk och byggningsbalk 1847 motiven s. 46.

³⁹ Lagberedningens förslag till giftemålsbalk, ärvdabalk, jordabalk och byggningsbalk 1847 protokoll s. 84.

Han kritiserade följaktligen att de utökade den fria testationsrätten bara för att göra den ännu mindre genom laglotsbestämmelserna.⁴⁰

Professor Bergfalk uttryckte en oro att bestämmelsen skulle innebära att fler skulle göra stiftelser för att släkten skulle kunna behålla sina rikedomar och sin makt. Expeditionssekreteraren Richert instämde och tillade att de då rådande engelska bestämmelserna (om fideikommiss) liknade de föreslagna svenska bestämmelserna.⁴¹

I motiven till 1826 års utgivna förslag som även den var inkluderad i lagberedningens förslag, uttrycktes att då testationsfriheten var en av borgerliga lagen åt enskilda personer given rättighet var det upp till samma lag att sätta gränserna för dess utövning. Hos de flesta folkslag fann man att en viss andel av död persons kvarlåtenskap var förbehållen för dess arvingar. I de nordiska länderna bestod släktens tillgångar främst av marken de odlade på. Och den marken kunde inte lämna släkten utan att alla var överens. När läran om testamenten genom kristendomen kom till Sverige från Rom måste den anpassas efter det svenska folkets lagar och seder, det resulterade i att det inte var tillåtet att ge bort arvejord i testamente. Men avlinge kunde testator däremot göra som han ville med. Släkten ansågs inte ha någon särskild rätt till sådan jord. Flera århundraden hade förflutit sedan de förhållanden upphörde varpå sambandet mellan släkterna och deras jord vilade. Ännu gällde 1734 års lag (se ovan). I städerna gällde dock andra regler, som till exempel enligt Visby stadslag där en person kunde ge allt så länge hans äkta barn fick en viss del.⁴²

Då de skäl till varför det förut varit förbjudet att ge bort arvejord sedan länge hade försvunnit och de nu skulle bestämma testamentsrätten utan skillnad mellan stad och land med principer som låg i sakens natur. Det ansågs inte att det behövdes några inskränkningar i testationsrätten förutom till bröstarvingar. Då föräldrars skyldighet mot sina barns underhåll var grundad av naturen borde det även om man gavs full testationsfrihet inte vara möjligt att testamentera till barnens förfång.⁴³

När det i förslaget utsattes en viss del till bröstarvingar som kallades laglott vilken ovillkorligen skulle tillfalla bröstarvingarna. Och när de dessutom inskränkt den lotten från fem sjättedelar som det varit tidigare enligt stadsrätt. Till endast hälften ville de förekomma eventuella missbruk men samtidigt ge tillräckligt stor frihet till testatorn så att han kunde belöna eller bestraffa i fall barnens uppförande förtjänade det ena eller det andra. Eller även ge åt någon annan som kunde ha gjort sig förtjänt av det.⁴⁴

⁴⁰ Lagberedningens förslag till giftemålsbalk, ärvdabalk, jordabalk och byggningsbalk 1847 s. 85-86.

⁴¹ Lagberedningens förslag till giftemålsbalk, ärvdabalk, jordabalk och byggningsbalk 1847 s. 93-94.

⁴² Lagberedningens förslag till giftemålsbalk, ärvdabalk, jordabalk och byggningsbalk 1847 s. 66-67.

⁴³ Lagberedningens förslag till giftemålsbalk, ärvdabalk, jordabalk och byggningsbalk 1847 s. 67-69.

⁴⁴ Lagberedningens förslag till giftemålsbalk, ärvdabalk, jordabalk och byggningsbalk 1847 s. 67-69.

3.1.3 Laglotten fastslås 1857

Resultatet av lagberedningens arbete blev förordning 1857:60. Enligt den blev det en gemensam lag för stad och land och systemet med arvejord avskaffades helt. Laglotten bestod av hälften av en persons kvarlåtenskap som skulle gå till arvlåtarens bröstarvingar i enlighet med förslagen till ärvdabalk från 1826 och 1847.

4 Utveckling under 1900 talet

4.1 Utredningar och Propositioner

4.1.1 SOU 1925:43 lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken II. Förslag till lag om arv m.m.

Genom kungligt beslut den 25 januari 1918 förordnade kungl. Maj:t att lagberedningen skulle efter att revisionen av giftermålsbalken fullbordats företa en revision av ärvdabalken och det som hade samband med den. Detta skedde i tre delar. Den första delen avsåg den legala arvsrätten den andra delen avsåg testamentsrätten och den tredje dödsbos utredning och förvaltning, betalning av gäld m.m.

Det tidigare på familjerättens område bedrivna skandinaviska lagstiftningsarbetet hade fortsatt mellan Sverige och Danmark inom vissa delar. Under 1922 hölls i Köpenhamn ett sammanträde man fann till slut i stor del enighet om makes arvsrätt när bröstarvinge saknades. Det visade sig dock omöjligt att i övrigt komma överens om gemensamma bestämmelser.⁴⁵

Enligt utredningens förslag återfanns laglottens bestämmelser i sjunde kap med rubriken ”om laglott”. I dess första paragraf stod ”hälften av den arvslott, som enligt lag tillkommer bröstarvinge, vare hans laglott”. Den andra paragrafen innehöll bestämmelser om avräkning av förskott på arv. För att få ut sin laglott måste bröstarvingen enligt tredje paragrafen påkalla jämkning. Om arvlåtaren under sin livstid givit en gåva under sådana omständigheter och på sådana villkor att syftet varit detsamma som med testamente så gäller 2 och 3§§ även i de fallen. När arvlåtaren genom testamente givit någon nyttjanderätt, avkomst eller annan förmån som inskränkt bröstarvinges laglott kunde bröstarvingen föra talan om att utfå värde motsvarande sin laglott med fri förfoganderätt enligt 5§. I 6§ fanns en regel om underhållsbidrag och i 7§ stadgade att samma regler gällde för adoptivbarn.⁴⁶

Utredningen innehöll även en relativt utförlig beskrivning av arvsrättens historiska och teoretiska rötter. Däri stod bland annat att laglotten var en garanti för skylderskapsarvets innersta krets, bröstarvingarna vilket överensstämde med historiska traditioner från germansk och romersk rätt och att laglotsreglerna i enlighet med den germanska åskådningen tillhörde den innersta kärnan av den lagbestämda arvsrätten.⁴⁷

⁴⁵ SOU 1925:43 s. 3-4.

⁴⁶ SOU 1925:43 s. 20-21.

⁴⁷ SOU 1925:43 s. 122.

I motiven till sjunde kapitlet om laglott stod att rätten till död mans kvarlåtenskap grundades antingen på legal arvsrätt eller den dödes yttersta vilja. Det konstateras även att det inom olika rättssystem anses att antingen den legala arvsrätten eller den dödes vilja bör ges företräde. Som grundtyper för de olika systemen angavs den romerska rätten vara företrädare för att en persons vilja bör vara det normala sättet att fördela kvarlåtenskap och det gamla germanska systemet att normalfallet bör vara att kvarlåtenskap fördelas enligt en legal arvsordning.⁴⁸

Enligt den äldre romerska rätten var det inte möjligt att testamentera, åtminstone när personen hade manliga bröstarvingar. Men den uppfattningen kom att ändras då den romerska familjefadern gavs fullständig frihet att testamentera hur han än önskade så länge testamentet följde vissa formkrav. Bruket av testamenten visade sig dock vara kostsamt för samhället. Det resulterade i att domstolarna genom praxis i fall där en arvlåtare gjort sina bröstarvingar arvlösa beslutade att testamentet gjorts av en person som inte var vid sina sinnens fulla bruk och därav var ogiltigt. Så småningom infördes laglottsbestämmelser av Justinianus där bröstarvingar, bakarvingar, och i vissa fall syskon var berättigade till en kvotdel av arvlåtarens egendom. Även en person som var berättigad till arv genom laglottsskydd kunde dock göras arvlös om vissa förutsättningar var uppfyllda.⁴⁹

Den germanska arvsrätten däremot var baserad på släktens gemenskap. En död persons kvarlåtenskap gick ”utan krusiduller” vidare till släktingarna.⁵⁰ Allt efter att tiden gick utvecklades rättsinstitut där en person under sin levnad kunde skänka en del eller all sin förmögenhet med förbehåll om nyttjanderätt. Detta skilde sig mot den romerska rättens testamenten då de inte kunde återkallas. Det var främst den katolska kyrkan som bidrog till den utvecklingen. Det blev så småningom tvunget att begränsa den testamenterbara delen så att endast en viss kvotdel kunde förfogas över genom testamente och övriga andelar gick till de legala arvingarna. Utredningen drar därmed slutsatsen att de olika rättssystemen till slut kom att bli liknande samt att i princip alla länder antingen använder sig av de romerska eller germanska systemen.⁵¹

Om den svenska utvecklingen beskrevs att den kunde anses typisk för den germanska rätten i allmänhet. Att testamente som liknade det romerska var okänt för den äldsta svenska rätten men att det ändå inte var omöjligt att personer kunde ge egendom till personer som inte var deras släktingar. Då Östgötalagen stadgade att man inte fick ge jord eller gods undan sina rätta arvingar ”så som förr var i lagen” vilket utredningen såg som tecken på att det förut varit möjligt att testamentera bort egendom.⁵²

⁴⁸ SOU 1925:43 s. 289.

⁴⁹ SOU 1925:43 s. 289 -90.

⁵⁰ SOU 1925:43 s. 290.

⁵¹ SOU 1925:43 s. 290-91.

⁵² SOU 1925:43 s. 294-95.

I lagkommitténs förslag till ärvdabalk 1818 föreslogs att den gamla ståndpunkten att arvejord, inte skulle kunna testamenteras bort. För annan egendom skulle dock fri testation vara möjlig. Men i förslaget 1826 till allmän civil lag fanns två alternativ det ena att friheten att testamentera arvejord skulle införas och den andra att begränsningarna skulle bestå. I det fall att begränsningen skulle finnas kvar föreslogs att det endast skulle vara möjligt att testamentera bort hälften om arvlåtaren hade bröstarvingar, den andra hälften skulle tillfalla bröstarvingarna. Det senare alternativet kom senare att upptas av lagberedningen 1847.⁵³

Om berättigande av laglotten angav utredningen att laglotten hade två sidor dels att de som hade rätt till laglotten inte skulle kunna förbigås till förmån för någon utomstående. Samt att det inbördes mellan olika som var skyddade av laglotten inbördes skulle uppstå en viss likhet mellan dem. Genom att arvlåtaren inte skulle kunna sammanföra all sin egendom hos en eller några av bröstarvingarna. Det hade inte varit ifrågasatt att ta bort laglottsskyddet vid tillkomsten av de stora civillagskodifikationerna i Tyskland (1896) eller den Schweiziska (1907). Inom den juridiska litteraturen har framhållits att underhållsbehovet av arvlåtarens oförsörjda barn i första hand borde tillgodoses genom arvet, om arvlåtaren har barn som inte är i behov av försörjning ansågs de böra stå tillbaka för de barn som är i behov av underhåll. Förutom dessa punkter hade det i de länder där laglotten var förskansad inte förts på tal att ta bort den. Däremot hade det under 1800-talet i främst Tyskland och Frankrike och även i Norden funnits vissa kritiska ”röster”. Det hade anförts att föräldraskapet inte kunde medföra en sådan moralisk plikt att lämna mer till barnen än vad de behövde för sitt underhåll och utbildning. Ett laglottsskydd som sträcker sig längre än detta ansågs vara ett ur rättspositivistiskt lämplighets hänsyn vidtagen åtgärd för att begränsa arvlåtarens möjligheter att fritt förfoga över sin egendom vid sitt frånfälle. I frågan om lämplighetshänsynen talade för eller emot en laglottsrätt fanns det olika åsikter, det fanns dels de som ansåg att total testations frihet borde råda men att bröstarvingar borde få tillräckligt för att täcka deras underhåll och utbildning. Dels de som ansåg att det borde vara möjligt att bland arvingarna fritt kunna fördela sitt arv.⁵⁴

Den främsta invändningen mot laglottsskyddet var att det tvingande till en delning av kvarlåtenskapen vars genomförande ofta kunde ge olämpliga resultat eller till och med vara omöjligt när frågan var om mindre jordbruksfastigheter, fabriker och liknande. Om kvarlåtenskapen till största delen bestod av en sådan egendom måste den säljas för att de olika bröstarvingarna skulle kunna få ut sin andel eller så måste någon bröstarvinge lösa ut de övriga.⁵⁵

Enligt lagberedningen framstod den legala arvsrätten historiskt och folkpsykologiskt som den primära successionsformen och testamente som ett undantag. Lagberedningen skrev även att grunden till arvsrätten borde

⁵³ SOU 1925:43 s. 296-97.

⁵⁴ SOU 1925:43 s. 298-99.

⁵⁵ SOU 1925:43 s. 299.

sökas bland genom släktskap grundade ekonomiska och sociala band som gör att det kan förutsättas att det finns en känsla av samhörighet. Banden ansågs bli svagare desto avlägsnare släktingen var vilket innebär att bröstarvingarna hade de starkaste släktskapsbanden. Lagberedningen ansåg därav att det var naturligt att arvsrätten ”förtätas” vad gäller bröstarvingarnas rätt att genom laglottens skydd kunna få ut en del av arvet.⁵⁶

Lagberedningen ansåg att betraktelsesättet också torde överensstämma med det dåvarande rättsmedvetandet bland folket. Laglotten ansågs finnas med bland det fåtal arvsrättsliga normer som tagit fäste bland folket. Det ansågs naturligt att kvarlåtenskapen skulle tillfalla barnen och att de inbördes skulle ha samma rätt. Det skulle i vårt land anses stötande att ändra testationsfriheten i syfte att möjliggöra att sammanföra förmögenhet hos något av sina barn, eller att göra ett barn arvslöst.⁵⁷

Invändningarna mot laglotten som togs upp var att det genom olika åtgärder var möjligt att överkomma de svårigheter som kan uppstå om arvlåtarens egendom består främst av något som inte kan delas. Som till exempel institutet samlevnad i oskiftat bo och bolagsbildande av en rörelse. Det kunde dock finnas kvar vissa problemområden som vid mindre jordbruksfastigheter och bolag med begränsad vinst. Men det var lagberedningens åsikt att laglotten inte borde minskas för att råda bot på de problemen. Utan frågan borde lösas genom särskilda skiftesregler. Lagberedningen drog således den slutsatsen att laglotten inte borde förändras.

4.1.2 Prop. 1928:17 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med Förslag till lag om arv m.m.

Justitieråden von Seth och Wedberg samt regeringsrådet Planting-Gyllenbåga kritiserade i propositionen det föreslagna sättet att beräkna laglottens storlek när förskott på arv hade givits och hade ett annat förslag. Justitierådet Alexandersson ansåg att det finns olika meningar i hur man kunde beräkna förskott på arv.⁵⁸ I propositionen angavs att det inte föreslogs några regler om arvsrätt för makar i de fall de har bröstarvingar, då det redan i samband med att de fick en ny giftermålsbalk avvisat tanken om en rätt för efterlevande maken att i likhet med ”främmande förebilder” få sitta i oskiftat bo med bröstarvingar och då en sådan rätt skulle innebära en kränkning av bröstarvingarnas laglottsrätt som inte skulle vara förenlig med den i landet härskande uppfattningen. De fortsatte sedan med att även en rätt för maken till den del som inte är bröstarvinges laglott skulle innebära ett

⁵⁶ SOU 1925:43 s. 99.

⁵⁷ SOU 1925:43 s. 299-300.

⁵⁸ Prop. 1928:17 s. 39-43.

för djupt ingrepp i bröstarvingar arvsrätt.⁵⁹ Om laglotten skrev de att de då gällande bestämmelserna om laglott fanns i 1§ i 1857 års förordning. Där stadgades att den som har bröstarvinge endast kan förordna om hälften av sin kvarlåtenskap, den andra hälften skall gå till bröstarvingarna som en laglott. Enligt 2§ kunde dock arvlåtaren genom testamente i viss omfattning förordna till förmån för omyndigt eller sjukt barn även om det tog från en annan bröstarvinges laglott. Lagberedningen framhöll att laglottsinstitutet otvivelaktigen var en av de arvsrättsliga normer som verkligen fått genomslag i folkets rättsuppfattning. Laglotten var skyldskapets kärna angavs i propositionen. Och att ändra i själva grunden för laglottsinstitutet kunde inte komma i fråga. De beskrev att problem kan uppstå när arvet består av egendom som inte lätt kan delas men att det vanligen skulle kunna lösas genom samlevnad i oskiftat bo och när det gäller företag skulle det vara möjligt att bilda bolag. Problemet som kvarstår är affärsverksamheter av obetydlig omfattning och jordbruksegendomar som inte går att dela på men det ansågs inte nödvändigt att ändra laglotten för att främja dessa fall. Laglotten beskrevs som kärnan i det lagbestämda arvet och att uppfattningen enligt både svensk och germansk rätt inte är en begränsning av testationsfriheten utan att det är en med arv ovillkorligt förknippad rättsverkan. Laglotten skulle vara hälften av den arvslott som enligt lag tillkommer en bröstarvinge 7 kap 1§ ÄB laglotten avsåg alltså inte boet som helhet utan de enskilda bröstarvingarnas andelar. Den formuleringen ansågs bättre då bröstarvingarna kunde föra talan enskilt och då de även kunde bli tvungna att göra den gällande mot andra bröstarvingar. När det gäller förskott på arv så ansågs det inte nödvändigt att införa en regel om att fullbordade gåvor under en persons livstid skulle räknas som förskott på arv. Som motivering anfördes att arvingarna inte har någon rätt till arvet innan en person har avlidit. Vile arvlåtaren ge gåva som drabbade honom själv så skulle den vara giltig så länge han inte är omyndighetsförklarad. Erfarenheten kunde dock visa på att det finns risk att det används för att kringgå reglerna om laglott som exempel anges att arvlåtaren skulle önska gynna en make i ett senare äktenskap eller ett barn i en yngre kull. I sådana mycket stötande fall som det uttrycks i proportionen måste de försöka skapa en uttrycklig regel, för att förhindra att göra stadgandena om laglott verkningslösa. Detta genom att låta sådana gåvor som kunde likställas med testamente räknas som testamente. Till exempel gåvor som görs nära en persons död, och som inte drabbar personen ekonomiskt.⁶⁰

4.1.3 SOU 1954:6 Ärvdabalk, förslag av ärvdabalkssakkunniga

Förslaget innebar i korthet att tidigare gällande lagar om arv och testamenten skulle bilda en ärvdabalk.⁶¹ Förslaget innebar främst

⁵⁹ Prop. 1928:17 s. 61.

⁶⁰ Prop. 1928:17 s. 69 -71.

⁶¹ SOU 1954:6 s. 71.

redaktionella förändringar för laglottens del, då förslaget innebar att adoptivbarn och utomäktenskapliga barns arvsrätt förändrades. Enligt förslaget skulle laglottens bestämmelser tas in i ärvdabalkens sjunde kapitel.⁶²

4.1.4 Prop. 1958A:144 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ärvdabalk m.m.

Förslaget innebar det sista och avslutande steget av revisionen av ärvdabalken.⁶³ Enligt propositionen skulle ärvdabalkens sjunde kapitel inhysa regler om laglotten.⁶⁴ För laglottens del innebar propositionen att den utökades till att även gälla adoptivbarn.⁶⁵ I övrigt innebar den endast kodifikation av redan gällande bestämmelser och ingen ny diskussion om laglottens berättigande fördes.

4.1.5 SOU 1981:85 Äktenskapsbalk, förslag av familjelagssakkunniga

Utredningen behandlade äktenskapsbalken och särskilt efterlevande partners ställning. En idé om arvsrätt för makar framträdde inte i de fall där det fanns bröstarvingar. Istället försökte de skapa förmåner vid bodelningen därav basbeloppsregeln.⁶⁶ Enligt utredningen sades att skälen till att make skulle ärva före bröstarvingar hade försvagats, då det ekonomiska värdet i arvet som förut kunde vara livsavgörande hos mottagaren inte längre finns. Istället hade det ersatts av sociala tryggheter. Arvet användes istället för att berika mottagarnas liv genom utökade möjligheter till aktiviteter. Istället har de personliga aspekterna blivit viktigare än de ekonomiska. För makens del kan arvet innebära en möjlighet att bevara sin ekonomiska situation och sitta i orubbat bo. För bröstarvingar innebär arvet en möjlighet att berika sitt liv. Det ansågs troligt att den överlevande maken kommer att uppfatta det som att arvet från den avlidne maken innebär att den överlevande maken tappar ”sin” egendom till bröstarvingarna. Då den överlevande maken kunde bli tvungen att sälja bostad eller bohag för att ”lösa ut” bröstarvingarna när de får arv.⁶⁷

Det som talade emot att maken skulle få behålla hela kvarlåtenskapen under sin livstid var att det kunde finnas särkullbarn, och att särkullbarnen inte

⁶² SOU 1954:6 s. 107.

⁶³ Prop. 1958A:144 s. 1.

⁶⁴ Prop. 1958A:144 s. 9.

⁶⁵ Prop. 1958A:144 s.116.

⁶⁶ SOU 1985:85 s. 193-194.

⁶⁷ SOU 1985:85 s. 194-195.

genom lag borde kunna tvingas att avstå från sitt arv, då det kan vara ovissst för särkullbarnet om den kommer att utfå något arv när den efterlevande maken slutligen avlider. Även när det fanns gemensamma barn fanns det enligt utredningen en invändning av viss tyngd, då en ordning som innebar att maken skulle få förvalta bröstarvingarnas arv med fri förfoganderätt skulle kunna strida mot vad folk i allmänhet var vana vid och hade kännedom om och detta skulle kräva en stor informationsinsats för att göra folk i allmänhet uppmärksammade om de nya reglerna.⁶⁸

Om laglotten skrevs i utredningen att laglottsinstitutet har två syften. Den första var att bröstarvingarna skulle vara garanterade en viss del av den avlidnes kvarlåtenskap. Grunden för det var den ekonomiska och sociala samhörighet som normalt finns mellan arvlåtare och arvingar. Då det var naturligt och följdriktigt att där arvsrättens grund är starkast bröstarvingarna garanteras till en viss del av arvet i form av en laglott.

Det andra syftet var att det mellan bröstarvingarna skulle finnas ett visst mått av rättvisa. Laglotten är en kompromiss mellan motstående intressen och det är därför den endast begränsar den disponibla kvoten i testameten till hälften av den avlidnes kvarlåtenskap angav de i utredningen.⁶⁹

Laglottsinstitutet fick sin utformning under 1800 talet i samband med att arvejordssystemet avskaffades. Det var naturligt då eftersom att arvet hade en sådan betydelse för de enskildas möjligheter att försörja sig att begränsa testationsfriheten.

Sedan 1928 års proposition hade samhället förändrats från när laglottens funktion var att barnen skulle få möjlighet till försörjning ansågs det i utredningen. Det var förr inte ovanligt att föräldrar lämnade underåriga, oförsörjda barn efter sig. Som en följd av att medellivslängden har ökat är det mycket mera vanligt att arvlåtaren efterlämnar vuxna barn med en egen ekonomi. Eventuella underåriga barns försörjning löses ofta genom försäkringar. Laglotten ansågs även vara relativt större då än förut, då barnkullarna har minskat. Utredningen ansåg att om laglotten togs bort så skulle möjligheterna att genom testamente säkra den efterlevande makens situation förbättras. De fortsatte med att skriva att ett avskaffande av laglotten inte borde vara en så långtgående reform när det gäller gemensamma bröstarvingar. Men när det finns särkullbarn så finns det risk att de skulle bli missgynnade om det inte fanns en laglott. Om laglottens funktion att skapa rättvisa mellan syskon skriver de att laglotten brukar beskrivas att ha fördelen att en förälder inte kan göra sitt barn arvslöst för att barnet har valt ”fel” yrke eller på grund av någon annan anledning som gett upphov till motsättningar mellan barn och förälder. Och barnen skulle även inte behöva tävla om föräldrarnas ”gunst”.⁷⁰

De ansåg vidare i utredningen att det var mer sannolikt att laglotten låg mer på det känslomässiga planet än det värdemässiga genom att ett barn alltid får

⁶⁸ SOU 1985:85 s. 195.

⁶⁹ SOU 1985:85 s. 207.

⁷⁰ SOU 1985:85 s. 208-209.

vara delaktig i sin faders eller moders kvarlåtenskap. Och att barnen inte skall bli riskera att bli utträngda.⁷¹

Även när det gäller förhållandet mellan bröstarvingar ansågs det i utredningen att ett avskaffande av laglotten skulle kunna ha störst betydelse för särkullbarn. Detta då det var först 1969 som barn efter fäder som inte var gifta med barnets mor fick arvsrätt efter fadern och att det när det tillkom var starkt kritiserat bland annat på grund av att metoderna för att fastställa faderskap inte var helt säkra. Vad gäller barn från olika kullar ansåg de i utredningen att det främst var barn som har behov av underhåll som bör skyddas. Det innebar att det kunde finnas en poäng att genom testamente särskilt kunna gynna barn från en arvlåtares senaste kull. Till sist ansåg utredningen att tiden var mogen att avskaffa laglotten, då de skäl som en gång fanns för att motivera ett skydd för bröstarvingars anspråk på arv genom samhällsutvecklingen hade försvagats, men främst för att ett avskaffande av laglotten skulle innebära en möjlighet att stärka överlevande partners situation.⁷²

4.1.6 Prop. 1986/87:1 om äktenskapsbalk m. m.

Genom propositionen fick makar rätt att få arv före gemensamma bröstarvingar som då fick vänta på sitt arv tills efter att den efterlevande maken avled. Det var även i den propositionen som det infördes delning av samboegendom och gemensamt hem. Även laglottens vara eller icke vara togs upp.

I propositionen ansågs att laglotten borde finnas kvar, då den gav bröstarvingar ett skydd från att bli arvslösa. I vanlig ordning framfördes två argument för laglottens kvarlevande. Den första angavs vara för att bevara en andel av kvarlåtenskapen hos de närmsta släktingarna på grund av den sociala och ekonomiska gemenskap de har. Den andra för att uppnå ett visst mått av rättvisa mellan bröstarvingarna så att inte en eller några bröstarvingar gynnas på de andras bekostnad genom testamente. Enligt undersökningen är mottagaren av testamenten oftast nära släktingar och sällan någon som inte är släkt. Även familjelagssakkunnigas åsikt att laglotten bör tas bort bemöttes. Om det sades att, även om det som familjelagssakkunniga säger stämmer, att få bröstarvingar numera var beroende av arvet för sin försörjning och att det på den grunden inte finns något starkt skäl till att behålla laglotten så skulle inte ett avskaffande av laglotten innebära en garanterat ökad säkerhet för den överlevande maken då det fortfarande skulle vara möjligt att testamentera bort egendom till någon helt utomstående. I propositionen togs även riskerna för särkullbarn upp, som sades vara att då de inte har samma kontakt med arvlåtaren riskerade de att bli missgynnade i förhållande till barn från nyare förhållanden. Ett borttagande av laglotten skulle även strida mot den

⁷¹ SOU 1985:85 s. 209.

⁷² SOU 1985:85 s. 209-211.

nordiska rättslikheten och den efterlevande makens ställning ansågs kunna stärkas på andra sätt än genom att ta bort laglotten.⁷³

Genom 1987 års reform om makes arvsrätt gjordes skillnad också i laglottshänseende mellan bröstarvinge till avliden och gemensam bröstarvinge. Den förre har rätt att få ut sin lott vid boutredning efter arvlåtaren, medan gemensam arvinge inte kan göra laglotten gällande förrän efter den sist avlidne förälderns död. Jfr 3 kap. 1§. Laglottsanspråk, som förutsätter jämkning av testamente, skulle framställas enligt 7 kap. 3§ och reste olika frågor om bl.a. värdering och beräkningsgrunder. Som regel borde laglotten beräknas som en kvotdel av kvarlåtenskapens värde vid den tid då boet är utrett.

4.1.7 SOU 1998:110 makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödsförklaring : slutbetänkande av ärvdabalksutredningen

Förskott till bröstarvinge m.fl. regeln om avräkning av förskott på arv borde enligt utredningen finnas kvar. Men utredningen ansåg att de nuvarande reglerna behövde förenklas. Det ansågs att det är viktigt att reglerna återspeglade vad som normalt kunde anses vara den avlidnes verkliga vilja. Enligt nuvarande rätt är presumtionen att arvlåtarens vilja är att gåvor till bröstarvingar skall räknas som ett förskott på arvet. Enligt utredningens undersökning känner dock få till att de gåvor de ger till sina bröstarvingar kommer att räknas som ett förskott på arvet. Då få känner till regeln om att gåvor till bröstarvingar drar utredningen slutsatsen att den bestämmelsen inte överensstämmer med det som normalt kan sägas vara den avlidnes vilja. Lagrådets då tio år gamla förslag att kasta om presumtionen anser utredningen vara väl avvägt. Det skulle enligt utredningen innebära två förbättringar. Först att avräkning som förskott på arv endast skulle ske när arvlåtaren hade kännedom om reglerna och uttryckligen har bestämt sig för att de skall tillämpas. Den andra fördelen är att det skulle bli lättare att tillämpa lagen, och att en sådan omkastning av presumtionerna skulle stämma väl med hur många uppfattade regelsystemet.⁷⁴

Förändringen av reglerna om förskott på arv berörde även laglotsreglerna och om det sade utredningen att 7 kap 2§ ÄB om att bröstarvinge är skyldig att avräkna från sin laglott vad han får genom testamente. Då presumtionen ändras vad gäller förskott på arv borde även presumtionen om avräkning på laglotten vad en bröstarvinge får i testamente ändras. Förslaget enligt utredningen blev då att endast det som uttryckligen framhävs att det skall avräknas från laglotten i testamentet skulle avräknas från bröstarvingens laglott. Även 7 kap 3§ ÄB ansågs böra ändras då den kunde uppfattas som en presumtion. Utredningens förslag till ändring är att jämkning till förmån

⁷³ Prop. 1986/87:1 s. 79- 80.

⁷⁴ SOU 1998:110 s. 198.

för annan än makes bröstarvinges rätt till egendomen går före den efterlevande makens rätt enligt 3 kap ÄB om inte annat följde av testamentet.⁷⁵

Om särkullsbarns skydd mot arvsplanering uttryckte utredningen att de bedömde att befintliga möjligheter för särkullsbarn tillräckligt tillgodosåg särkullsbarnens intresse av skydd mot arvsplanering och att någon ändring av reglerna därför inte var nödvändiga.⁷⁶ Om laglotten anförde utredningen att den innebär att en arvlåtare inte kunde göra en bröstarvinge helt arvlös.⁷⁷

Frågan om arvsplanering ansåg utredningen beröra två motstående intressen. Den ena att arvlåtaren själv skall få bestämma över sin egendom. Den andra att bröstarvingars och då särskilt särkullsbarnens intresse av att arvsrätten efter sin förälder inte urholkas. Utredningen ansåg att det nuförtiden inte är ovanligt att människor gifter sig mer än en gång och får barn i flera olika ”kullar” genom detta hade särkullsbarn blivit vanligare. Utredningen erkänner att det finns fall där relationen mellan barn från tidigare äktenskap och den nya förälderns familj är dåliga och som bevis på detta hänvisar de till de många vårdnads och umgänges tvister som visar på det. Vad gäller gränserna för arvsplanering skrev utredningen att arvlåtarens intresse att själv bestämma över sin egendom står mot särkullsbarnens intressen och vilket intresse bör då få gå först frågade de. Utredningen ansåg att utgångspunkten bör vara att arvlåtaren själv i mycket stor utsträckning bör få bestämma över sin egendom. Som skäl till det anfördes följande: Under sin livstid kan en person förbruka sin egendom om han skulle önska. Även makar kan fritt förfoga över sin egendom vilket ansågs viktigt när äktenskapsbalken tillkom. Även genom testamente är huvudregeln att fri testationsfrihet skall råda men det finns vissa undantag. Dels genom bröstarvingars laglott och även genom att gåvor som kan jämföras med testamente kan jämkas. Utredningen slår fast att laglottsskyddet för handlingar mellan makar går väldigt långt. Till sist skriver utredningen att det knappast kan behövas ett starkare skydd för särkullsbarn utan tvärtom att det kan behövas en mer omfattande prövning av laglottsinstitutet för att pröva nuvarande avvägning mellan arvlåtarens och bröstarvingars rätt.⁷⁸

⁷⁵ SOU 1998:110 s. 200.

⁷⁶ SOU 1998:110 s. 201.

⁷⁷ SOU 1998:110 s. 209.

⁷⁸ SOU 1998:110 s. 221-223.

5 Laglotten: Gällande rätt

Reglerna om laglotten återfinns idag i ärvdabalkens sjunde kapitel (SFS 1958:637). Kapitlets första paragraf (7 kap 1§) reglerar laglottens storlek som i likhet med 1857 års förordning är hälften av arvlåtarens egendom.

”7 kap 1§ Hälften av den arvslott, som enligt lag tillkommer bröstarvinge, utgör hans laglott.”

Den ena delen kan arvlåtaren själv förfoga över i sitt testamente, den delen kallas för den disponibla kvoten. Den andra hälften är bröstarvingarnas laglott som fördelas mellan dem enligt arvsordningens regler. Då bröstarvingar ofta blir tvungna att åberopa laglottsskyddet mot andra bröstarvingar ansågs det viktigt att paragrafen skrevs så att laglotten bestod av hälften av den arvslott som enligt lag tillkommer bröstarvingen. Genom formuleringen ämnades att laglotten skulle bli lika stor för alla bröstarvingar.⁷⁹

Kapitlets andra paragraf stadgar att bröstarvingen måste avräkna vad han fått i förskott på arv om inte annat sagts.

”7 kap 2§ Bröstarvinge är pliktig att å sin laglott avräkna vad han av arvlåtaren mottagit i förskott å sitt arv, så ock vad han mottagit på grund av testamente, såframt icke annat föranledes av detta.”

Paragrafen är utformad som en presumtion att det som bröstarvingen har fått i gåva skall räknas som förskott på arv jfr 6 kap 1§ ÄB och enligt ÄktB 11 kap 5§ skall förskottet även avräknas vid bodelning. Principerna bakom reglerna om förskott baseras på att föräldrarna vanligen vill behandla sina barn lika och de uppfylls väl genom paragrafen. Men principerna bakom laglotten, att skydda bröstarvingarna och att skapa rättvisa inbördes mellan dem kan gå förlorad genom att någon bröstarvinge vid arvfallet blir helt lottlös då bröstarvingen tidigare fått en gåva som förbrukats. Vilket resulterar i att när gåvan avräknas från laglotten vid arvfallet så blir bröstarvingen helt utan arv.⁸⁰

Enligt tredje paragrafen måste en bröstarvinge som fått sin laglott kränkt och vill få ut sin laglott begära jämkning. Paragrafen innehåller även tolkningsregler men de är sekundära i fall testatorn har angett annat i sitt testamente.⁸¹

”7 kap. 3 § För utfående av laglott äger bröstarvinge påkalla jämkning i testamente. Äro flera förordnanden, skall, om ej annat följer av testamentet, legat utgå före förordnande till universell testamentstagare och legat, som

⁷⁹ www.zeteo.nj.se kommentar till ÄB 7 kap 1§

⁸⁰ www.zeteo.nj.se kommentar till ÄB 7 kap 2§

⁸¹ www.zeteo.nj.se kommentar till ÄB 7 kap 3§

avser viss egendom, utgå före annat samt i övrigt nedsättning ske i förhållande till storleken av varje förordnande eller, vad angår förordnande till bröstarvinge, till den del därav som han ej är pliktig avräkna å sin laglott.

Vad en bröstarvinge erhåller genom att påkalla jämkning i testamente skall inte omfattas av den efterlevande makens rätt till kvarlåtenskapen enligt 3 kap. i andra fall än då jämkningen avser testamentsvillkor som gäller till förmån för den efterlevande maken.

Bröstarvinge, som ej inom sex månader efter det han erhöll del av testamentet på sätt i 14 kap. sägs påkallat jämkning genom att giva testamentstagaren sitt anspråk tillkänna eller genom att väcka talan mot honom, har förlorat sin rätt. Lag (1987:231).”

Fjärde paragrafen kallas för det förstärkta laglottsskyddet och infördes 1928 för att skydda laglotten mot gåvor ”ad mortis causa”; gåvor som är att likställa med testamenten. Någon avsikt eller ens insikt av arvlåtaren att kringgå laglotten krävs inte för att reglerna skall bli tillämpliga.⁸²

”7 kap. 4 § Har arvlåtaren i livstiden bortgivit egendom under sådana omständigheter eller på sådana villkor att gåvan till syftet är att likställa med testamente, skall i avseende å gåvan vad i 2 och 3 §§ är stadgat om testamente äga motsvarande tillämpning, om ej särskilda skäl äro däremot; och skall vid nedsättning av gåvan motsvarande del av den bortgivna egendomen återbäras eller, om det ej kan ske, ersättning utgivas för dess värde. Vid laglottens beräkning skall värdet av den bortgivna egendomen läggas till kvarlåtenskapen.

Vill bröstarvinge mot gåvotagare göra gällande rätt som avses i första stycket, skall han väcka talan inom ett år från det bouppteckning efter arvlåtaren avslutades. Försittes denna tid, är rätt till talan förlorad. Var vid dödsfallet gåvan ej fullbordad, må den ej, med mindre särskilda skäl äro därtill, göras gällande, i den mån det skulle lända till intrång i bröstarvinges laglott.”

Den femte paragrafen stadgar att arvlåtaren inte med giltig verkan kan begränsa förfoganderätten på egendom som utgör bröstarvingens laglott. Förordnanden från arvlåtaren som att bröstarvingen endast får åtnjuta avkastningen av viss egendom eller att bröstarvingen inte får sälja egendomen är således utan verkan.⁸³

”7 kap. 5 § Har arvlåtaren genom testamente tillerkänt någon nyttjanderätt, avkomst eller annan förmån att utgå av kvarlåtenskapen eller genom föreskrifter rörande dennas förvaltning eller på annat sätt inskränkt rätten att förfoga över den, äger bröstarvinge utan hinder av sådant förordnande utfå sin laglott i egendom, varöver han äger fritt förfoga.”

⁸² www.zeteo.nj.se kommentar till ÄB 7 kap 4§.

⁸³ www.zeteo.nj.se kommentar till ÄB 7 kap 5§.

Det är inte examensarbetets avsikt att beskriva gällande rätt, men några exempel på praxis angående 7 kap 4§ ÄB, det så kallade förstärkta laglottsskyddet kan vara intressant att ta upp då det visar på hur arvsplanering kan ske.

NJA 1949 s. 629 Rörde tillämpning av 7 kap 4§ ÄB där en moder utfäst i avtal att betala sin son som sambodde med henne för arbete och tjänster. Modern Elin K hade skrivit ett testamente där hon testamenterade allt med undantag för laglotten för en son som hette Bonde K. till sonen som tog hand om henne (Nils K.)

HD ansåg att den skuld som Elin K. fått till Nils K. var en gåva att likställa med testamente då omständigheterna i målet innebar att Nils K. inte kunde ha fått ett giltigt anspråk på grund av tjänster och arbete.

NJA 1998 s. 534 Fråga huruvida gåva till syftet var att jämställa med testamente enligt 7 kap 4§ ÄB

Mary G. skänkte en gård till Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien med förbehåll att hon och hennes man skulle få dels hyra en viss del och dels att de skulle behålla vissa rättigheter till gården. Hennes barn stämde och begärde jämkning för att utfå sina laglotter. HD anförde i domskälen att 7 kap 4§ ÄB är till för att skydda laglotten från kringgående om arvlåtaren har genomfört transaktioner som är att likställa med testamente.

För att 7 kap 4§ ÄB skall vara tillämpligt angav HD att det krävs en avsikt hos gåvogivaren att genom gåvan ordna sin succession. En samlad bedömning måste göras för att se om gåvorna är gjorda med hänsyn till gåvogivarens blivande död.

Mary G. gav gården under sin livstid men under sådana omständigheter att hon utan uppoffring fortfarande kunde bruka den. Hon var även svårt sjuk när gåvan skedde. Men hon gjorde även gåvan för att hon var orolig för att hennes man inte skulle orka skötseln för gården. HD ansåg sammanfattningsvis att det inte var bevisat att fördelarna som Mary G. fick av att bo kvar på egendomen var större än nackdelarna som det innebar att förlora äganderätten till densamma. HD avslog jämningsansökan.

NJA 1985 s. 414 En man som avled 1979 som var gift och hade en utomäktenskaplig dotter genomförde under en kort period en serie rättshandlingar, äktenskapsförord och bodelningar för att göra en stor del av makarnas giftorättsgods till hustruns enskilda egendom. Frågan var om rättshandlingarna kunde jämkas enligt 7kap 4§ ÄB för att täcka dotterns laglott. HD ansåg att syftet med de senare av transaktionerna var att se till att föra över egendom till mannens frus släkt. Dottern beviljades jämkning av HD. En ledamot var dock skiljaktig i fallet.

6 Diskussioner kring laglotten under 2000-talet

Som nämnts ovan fördelades den kompletta kvarlåtenskapen sedan 1857 års förordning i två lika delar: dels den disponibla kvoten, vilket är den del arvlåtaren har möjlighet att fritt förfoga över i sitt testamente, dels laglotten som enligt lag tillfaller bröstarvingarna och fördelas mellan dem enligt arvsordningens regler.⁸⁴ Den andel som testator har att fritt förfoga över i sitt testamente kallas "disponibel kvot". En värdering av kvarlåtenskapen sker i och med bouppteckningen om uppgifterna visar sig vara felaktiga är de dock ej bindande. Walin anser att testatorn troligen inte kan lämna egna bindande uppgifter om värdet på arvegodset. Innan arvegodset delas sker en utredning och under tiden utredningen fortgår kan tillgångarna öka eller minska, om arvingen endast skall ärva en kvotdel har det mindre betydelse så länge som arvingen behåller rätt kvotandel har hans rätt inte blivit kränkt. Problem kan dock uppstå om testamentet anger visst legat som kan ändra värde.⁸⁵

6.1 Doktrin – Synen på laglotten i den juridiska doktrinen

Professorerna i civilrätt Margareta Brattström och Anna Singer uttrycker om successionsrätten att grunderna till ärvdabalken baseras på värderingar som kom från det förra seklet när samhället såg väldigt annorlunda ut. De uttrycker även att ärvdabalken till skillnad från äktenskaps och familjerätten inte har haft någon större reform under det senaste 100 åren. De beskriver synen på arvsrätten som en av naturen given ordning som är tidlös och neutral och att det därför inte finns något behov av reformer av arvsrätten. De skriver även att den verklighet som arvsreglerna ska styra har förändrats betydligt men att de arvsrättsliga reglerna inte har ändrats.⁸⁶

I kapitlet "Laglottens vara eller icke vara" diskuteras "blodsband och rätt till arv". Där anför de att nutida familjereformer har fler varianter så som ombildade familjer, bonusbarn, plastpappor och extramammor. De ställde sig då frågan vilken "familj" det är som lagen skall skydda. Arvsrättens reglering beskriver de som att den baseras på blodsband och dess betydelse för individers känsla av samhörighet. Fördelningen av en persons kvarlåtenskap sker med ett antagande om att den avlidnes vilja var att den avlidnes kvarlåtenskap ska fördelas enligt lag. Även om den avlidne hade en önskan om att kvarlåtenskapen skulle fördelas på ett visst sätt så går det inte

⁸⁴ Walin s. 167.

⁸⁵ Walin s. 167-168.

⁸⁶ Brattström, Singer s.228 -29.

om en person har bröstarvingar, att bestämma över mer än hälften av kvarlåtenskapen på grund av den lagstadgade laglotten. De skriver att även om det verkar finnas en viss känsla för att laglottssystemet inte är helt tidsenligt har förslag om att avskaffa den konsekvent avvisats.⁸⁷

I lagstiftningssammanhang anför de att laglotten infördes 1857 i samband med att arvejordssystemet togs bort. När den lagen kom till var släkten fortfarande beroende av marken för sin försörjning. Så lagstiftarna ansåg att det var nödvändigt att begränsa testationsfriheten genom en laglott. Vid översynen av den äktenskapsrättsliga regleringen 1981 föreslog familjelagssakkunniga att laglotten borde avskaffas. De familjelagssakkunniga menade i propositionen att laglotten inte längre hade någon egentlig funktion att fylla då endast ett fåtal var beroende av arv efter sina föräldrar för sin försörjning. Genom att ta bort laglotten skulle det istället vara möjligt att stärka efterlevande makes ställning.⁸⁸

Reglerna om förskott på arv, som innebär att alla gåvor en person ger till sina barn skall räknas som förskott av deras arv, har föreslagits ändras så att presumtionen skulle bli att det inte är förskott på arv. Enligt nuvarande regler måste man uttrycka om man vill att gåvan INTE ska räknas som arv, om reglerna skulle tas bort så att det blev möjligt att ge gåvor som inte räknas som arv blir laglottens skydd bara en illusion.⁸⁹

Angående för och emot laglotten tog de upp: Att när beslut togs om att behålla laglotten i prop. 1986/87:1 var de överens om att laglotten inte längre hade någon betydelse för bröstarvingarnas försörjning. Det ansågs dock att laglotten hade en funktion med att skapa en viss likhet mellan bröstarvingarna som var så pass viktig att den skulle beaktas. Lagstiftaren fruktade särskilt att särkullbarn skulle missgynnas om arvlåtaren kunde förfoga över all sin kvarlåtenskap genom testamente. Ett annat argument mot att laglotten skulle avskaffas var att likheten inom de nordiska länderna skulle brytas. Enligt Brattström och Singer borde inte hänvisningen till den nordiska rättslikheten tillerkännas någon större betydelse, men att den ändå kan vara eftersträvansvärd. Men de fortsätter med att påpeka att det inte i något annat familjerättsligt sammanhang har värnats om en nordisk rättslikhet. Mot argumentet att laglotten bör finnas kvar för att inte någon bröstarvinge ska missgynnas eller bli särskilt gynnad säger författarna att det redan går att missgynna eller gynna en bröstarvinge särskilt. Detta genom att testamentera hälften av kvarlåtenskapen till en bröstarvinge, sedan får alla bröstarvingar dela på den del av arvet som är skyddad av laglotten. Det är även möjligt att gynna en bröstarvinge genom att ge gåvor under arvlåtarens livstid med det uttryckliga föreskrift om att det inte skall räknas som förskott på arv. De fortgår med att dra slutsatsen att laglottens funktion som rättvisa mellan bröstarvingarna redan nu går att undkomma på

⁸⁷ Brattström, Singer s. 228-29.

⁸⁸ Brattström, Singer s. 230.

⁸⁹ Brattström, Singer s. 231.

flera sätt och att den därför inte är speciellt fullkomlig som regel för att åstadkomma ”rättvisa” mellan bröstarvingarna.⁹⁰

Brattström och Singer anser att argumenten som anförs för att behålla laglotten främst är av känslomässig karaktär och att det i flera sammanhang hänvisas till ”det allmänna rättsmedvetandet” utan att klargöra vad det egentligen innebär. De tycker att det är motsägelsefullt när lagberedningen i andra sammanhang framfört förslag som att presumptionen att gåvor till bröstarvingar ska ses som förskott på arv ska tas bort, och undrar hur det allmänna rättsmedvetandet ser på ett sådant förslag.⁹¹

Enligt Brattström och Singer finns det inga riktigt övertygande skäl för att laglottsinstitutet ska finnas kvar i sin nuvarande utformning. Men de anser att laglotten har ett syfte att värna om symbiosen mellan barn och föräldrar som laglotten kan ses som ett uttryck för. Grunden för arvsrätten och laglotten anses vara det ekonomiska och sociala band som uppstår genom släktskap. De ställer sig frågan vad släktskap, eller blodsband som de uttrycker det egentligen är. Enligt ett historiskt perspektiv kan det enligt Brattström och Singer inte vara ett genetiskt släktskap som avses då det först i modern tid har blivit möjligt att fastställa den genetiska släktskapen. I stället avses den närhet som uppstår av en rättsligt fastställd familjetillhörighet och laglotten markerar det ansvar som föräldrar har till sina barn.⁹²

Brattström och Singer anförde även att laglotten kan ses som ett skydd för vissa av de intressen som tillgodoses genom arvsordningen och att det därför kan finnas anledning att inte utan eftertanke avfärda laglottssystemet som otidsenligt. Skyddet som laglotten ger gäller bröstarvingarnas rätt att mot den avlidne förälderns vilja få en del av dennes kvarlåtenskap. Den situation som lagstiftaren fäst särskild vikt vid angående laglotten är de fall när testator velat ge en eller vissa fast inte alla bröstarvingar kvarlåtenskap. Rättviseargumentet får då särskild tyngd skriver Brattström och Singer. De anser samtidigt att situationen när testator vill privilegiera en eller några bröstarvingar på bekostnad av någon eller några bröstarvingar kan vara uttryck för den tanke som arvsordningen kommer från. Att föräldrar har ett ansvar för sina barn som inte slutar med föräldrarnas död. Som exempel ger Brattström och Singer att om ett barn är minderårigt och de andra barnen är vuxna och de anser att i sådana fall får argumentet om rättvisa mellan barnen mindre tyngd.⁹³

Om testamentet däremot är till förmån för någon som inte tillhör familjen så anser Brattström och Singer att laglotten inte kan motiveras av hänsyn till rättvisa mellan barnen då de anser att om alla barnen skulle bli utan så är det trist för dem men dock rättvist. Vad är det då som motiverar att laglotten skall få finnas även i sådana fall undrar de. Det kan finnas en misstanke om

⁹⁰ Brattström, Singer s. 232.

⁹¹ Brattström, Singer s. 232-233.

⁹² Brattström, Singer s. 232-243.

⁹³ Brattström, Singer s. 232-243.

att en förälder av ren illvilja vill undandra sina barn deras arv. För att en sådan handling skall kunna uppfattas som illvillig måste det finnas en uppfattning om att barnen har "rätt" till arvet. Den rätten kan härstamma från en grundläggande föreställning om föräldrars särskilda ansvar för sina barn skriver de. Från idén om att föräldrar har ett sådant ansvar för sina barn anser de att laglottens skydd skulle kunna uppnås på ett bättre sätt. Som alternativ till en bättre reglering av laglotten ger de att det borde vara möjligt för bröstarvingar att begära jämkning av testamentet om bröstarvingarna hade behov av arv för deras försörjning eller något annat behov. Kanske skulle jämkningen även kunna kompensera barn som inte fått den omsorg som föräldraskapet förpliktar till anser skriver Brattström och Singer. Ett system där det är möjligt för bröstarvingarna att jämka skulle kunna skydda mot medvetet missgynnande från föräldrarna och samtidigt skulle det betona det moraliska ansvar föräldrarna har och som enligt Brattström och Singer även kan ligga bakom nuvarande arvs och laglottssystemet.⁹⁴

Brattström och Singer fortsätter med frågan om sambors arvsrätt och att om det är den sociala och ekonomiska samhörigheten som grundar arvsrätt och frågar om inte även sambor borde ha den rätten. De jämför med Norge där det finns vissa möjligheter för sambos att ärva och med Danmark där det inte finns någon arvsrätt men där de har möjlighet att genom testamente ge sambon samma arvsrätt som mellan makar. I Sverige har sambos rätt till två basbelopp den s.k. lilla basbeloppsregeln. Möjligheterna för samborna att sinsemellan testamentera är dock begränsat genom laglotsreglerna om de har bröstarvingar. Om sambon efterlämnar ett underårigt barn finns det även ett hinder enligt FB 15 kap då barnets ställföreträdare måste godkänna ett testamente till förmån för efterlevande sambo. Följden blir att sambor utan barn kan testamentera till varandra utan begränsning men om de har barn får den efterlevande sambon stå tillbaka för bröstarvingarnas laglott. Det innebär att de som egentligen skulle behöva ett ekonomiskt skydd, sambor med små barn, inte kan åstadkomma detta genom inbördes testamenten. Ett alternativt sätt att tillgodose den överlevande sambons försörjning är genom förmånstagarförordnande men problemet är att sambo inte alltid jämställs med make i försäkringen skriver Brattström och Singer. En annan möjlighet är att i enlighet med 24 kap ÄB inte skifta boet efter den avlidne men det kräver alla delägares bifall. Sambon kan även möjligen hävda dold samäganderätt. Brattström och Singer skriver att sambons rättsliga situation är sämre än den mellan gifta makar vid 1900 talets början då det endast är samboegendom som delas vid bodelning mellan sambor. Den som vill ha ett starkare skydd måste därmed gifta sig för att inte riskera att hamna i ekonomisk knipa vid den andres sambons död om de har bröstarvingar som har rätt till laglott.⁹⁵

Brattström och Singer tar även upp problematiken med särkullbarn som har rätt att få ut sitt arv omedelbart efter den avlidne förälderns död. Som huvudsakligt argument till detta anges att det fanns en misstanke om att en

⁹⁴ Brattström, Singer s. 234-235.

⁹⁵ Brattström, Singer s. 235-37.

efterlevande make skulle komma att förbruka arvet som barnet hade rätt till. Familjelagssakkunniga uttryckte det som följer ”En sådan arvinge har ofta inte samma känslomässiga förhållande till den efterlevande maken som gemensamma bröstarvingar. Det är därför förståeligt om bröstarvingar som ej är makarnas gemensamma inte anser sig ha anledning att avvakta den efterlevande makens död för att få ut sitt arv efter den först avlidna maken. Det föreligger också en risk för att det vid den efterlevande makens död inte finns något kvar för dessa barn att ärva efter sin förälder.” Brattström och Singer anför att det inte är ovanligt med ombildade familjer nuförtiden där särkullbarn inte är ovanligt. Den efterlevande maken har ett relativt gott skydd anser de, genom bodelning och att de får ärva de gemensamma barnens arvslotter. Men problem kan ändå uppstå om det gemensamma hemmet måste splittras för att täcka särkullbarnets laglott. Brattström och Singer anser även att frågan om den efterlevande makens försörjning måste tas upp när balansen mellan särkullbarnens intresse av att direkt kunna få ut sin laglott diskuteras, då de flesta (79%) av överlevande makar är kvinnor och dessutom pensionärer som har låg pension. Mot den bakgrunden anser de att den överlevande makens eventuella behov av försörjning borde beaktas då det kan ha betydande ekonomisk betydelse för den överlevande maken eller maken. Gemensamma bröstarvingar är även generellt sett yngre än eventuella särkullsbarn, vilket innebär att de äldre barnens intresse av arv prioriteras på bekostnad av de yngre barnens behov av försörjning enligt Brattström och Singer vilket de anser strider mot arvsrättens grund. Flera barn växer idag upp inom ombildade familjer där de alla ser sig som medlemmar i en familj oavsett genetiskt ursprung. Särkullsbarnens omedelbara arvsrätt innebär att åtskillnad sker mellan barnen i familjen vilket inte nödvändigtvis är bra.⁹⁶

Även andra författare har framfört sina åsikter om laglotten. Här nedan redogörs för de articklar som kommit ut i Svensk jurist tidning.

Viola Boström och Ulf Israelsson skrev i SvJT ”Är arvsrätten föråldrad – något om sambors efterlevandeskydd”. Där de ansåg att arvsrätten är föråldrad då det inte längre är äktenskapet som är norm utan samboförhållanden. Trots det har inte sambor någon arvsrätt efter varandra och de kan inte heller själva skapa ett bra skydd för den efterlevande. I vart fall inte om de har barn då dessa alltid har rätt till sin laglott. De skriver att barn i samboförhållanden och äktenskap har olika möjligheter att få ut sina arv men att det inte finns någon anledning till varför barn från samboförhållanden skulle få ut sina arv direkt. Författarna skriver att före lagändringen 1988 saknade efterlevande make arvsrätt när den efterlevande maken hade barn. I motiven till lagen talades om att barnens arvsrätt tidigare hade funktionen att trygga deras ekonomiska situation. De sociala reformer som genomförts under 1900 talet hade dock minskat arvets betydelse. I stället poängterades vissa negativa verkningar av att barn ärvde innan makar som att de kunde bli tvungna att lämna sin hem. Det finns inget liknade skydd för sambor men det diskuterades när sambolagen infördes. Det

⁹⁶ Brattström, Singer s. 240-243.

främsta skälet till att inte införa arv mellan sambor var att de utgick från att sambolevnaden inte skulle vara speciellt länge och att det sällan skulle upplösas genom dödsfall, de antog även att sambor som levde länge tillsammans skulle tänka över sin situation och skydda varandra genom testamenten.⁹⁷

Artikeln beskriver en undersökning från 1990 där 13% av samborna trodde att de ärvde varandra och 40% trodde att alla gemensamma ägodelar skulle delas lika om samboskapet upplöstes. Det är dock så att sambolagen bara erbjuder ett minimalt skydd för sambor och även om de skriver testamenten kan de endast skapa ett begränsat skydd för varandra. Om testamentet godtas av bröstarvingarna och de inte begär jämkning kan de åstadkomma ett lika bra skydd som makar. Men om någon bröstarvinge begär jämkning eller om bröstarvingen är underårig har de rätt till sin laglott. Författaren anser att det inte är rimligt att reglerna ser ut som de gör.⁹⁸

Mer än hälften av alla barn som föds har ogifta mödrar vilket innebär att problemet med att skapa ett skydd för den efterlevande är ganska omfattande. Att införa en arvsrätt för sambor är en lösning men inte den enda anser hon. En annan lösning vore att ta bort de gemensamma barnens rätt att omedelbart få ut sin laglott.⁹⁹

SvJT ”barnperspektiv på successionsrätten – särskilt om arv efter barn i ombildade familjer”. Av Johanna Schiratzki professor i rättsvetenskap. Schiratzki skriver att barn inte kan bestämma över sin egendom i fall de dör. Inte heller barnets ställföreträdare har behörighet att göra det. Schiratzki anser att de nya familjebildningarna med styvföräldrar inte motsvaras av en liknande flexibilitet hos närliggande rättsområden. Ur ett barnperspektiv anser Schiratzki att barnens arvsrätt inte bör vara beroende på föräldrarnas relation. Schiratzki fortsätter med att hon anser att barns arvsrätt visar på att arvsrätten bygger på tre motstridiga principer. Först att det finns ett blodsband mellan arvlåtare och arvtagare, för det andra en tanke om social hänsyn och till sist respekt för arvlåtarens vilja. Barn kan inte skriva testamente, med två undantag, först om de är gifta och sist om de är 16 år gamla och har egendom som de får råda över. Inte heller barnets ställföreträdare kan skriva ett testamente å barnets vägnar. Detta har motiverats med att testamente är en strikt personlig handling. När barn dör delas således deras egendom oftast enligt den legala arvsordningen vilket innebär att den delas i lika delar som tillfaller modern och faderns sidor. Om barnet har dålig kontakt med en av sina föräldrar som resultat av förändrad familjebildning och kanske har barnet inte fått något av ena föräldern medans barnet fått betydande egendom från den andre föräldern kommer vid dödsfall föräldern som inte bidragit till barnet ändå att få hälften av barnets egendom. Utifrån de tidigare nämnda principerna anser Schiratzki att det rättsliga släktskapet i sådana fall ges för stor betydelse och att social hänsyn och den avlidnes vilja inte får något utrymme. Schiratzki ger några möjliga lösningar på att frångå den legala arvsordningen men anser att ingen lösning täcker alla fall. Schiratzki anser att en översyn av reglerna kan behövas.

⁹⁷ Boström, Israelsson s. 644 – 645.

⁹⁸ Boström, Israelsson s. 645.

⁹⁹ Schiratzki s. 646-47.

Som förslag till lösning anges att barns förmyndare skulle få möjlighet att skriva testamete å deras barns vägnar eller att barn själva skulle få möjlighet att upprätta testamenten. Men en sådan lösning skulle troligen inte vara den bästa. Istället bör enligt författaren den legala arvsordningen för barn ändras, möjligen så att arvet efter barnet sker i proportion till vad föräldrarna gett till barnet.¹⁰⁰

I SvJT ”Den nya arvsrätten och metoderna för dess tolkning”

Tog professorn i civilrätt Anders Agell upp prioriteringen enligt ÄB 7 kap 3§ st. 2 mellan laglottsanspråk och makes arvsrätt. Anders Agell anförde i artikeln att intressanta och betydelsefulla frågor aktualiseras genom den nya regeln i ÄB 7:3 st 2 om verkan av ett testamente efter den först avlidne maken som kränker en gemensam bröstarvinges laglott. Den arvsrättsliga förturen för en efterlevande make framför gemensamma bröstarvingar innebär att en bröstarvinge måste vänta innan denna får ut sin laglott. Men förturen för den efterlevande maken gäller enbart om ett testamente är till förmån för den efterlevande maken. Agell anförde att det intressanta i detta främst låg i ett motsatslut då ett testamente till annan än den efterlevande maken innebär att de gemensamma bröstarvingarna skall få ut sin laglott omedelbart. Bakom denna reglering finns en ide om att testatorn, den först avlidne maken inte genom testamenten till andra skall kunna kringgå bröstarvingarnas rätt till laglott. ÄB 7 kap 3§ st. 2 grundas på en presumtion om vilka önskemål som den avlidne maken kan ha haft, när ett testamente till utomstående kränker laglotten. Agell anser att det är olämpligt att lagrummet inte uttryckligen utformats som en presumptionsregel för tolkningen. Agell anser att det borde finnas en möjlighet för testatorn att bestämma om egendom skall gå till den efterlevande maken med fri förfoganderätt istället för att enligt ÄB 7 kap 3§ tillfalla bröstarvingarna som en laglott. Även om lagrummet inte enligt dess ordalydelse ger utrymme för att den skall uppfattas som en tolkningsregel anser Agell att det ändå finns goda skäl för att uppfatta den som en tolkningsregel som kan frångås med stöd av omständigheterna i det enskilda fallet. Agell skriver att även Gösta Walin tagit upp frågan om vad som skall prioriteras när ett testamente som kränker en bröstarvinges laglott och gynnar den efterlevande maken och en annan person. Walin sägs enligt Agell ha ansett att laglottsanspråk tidigare nedsattes proportionellt då testators presumtiva önskan var avgörande. Om testators presumtiva önskan är avgörande kan det ifrågasättas om inte testamente till efterlevande make bör jämkas i första hand så att dennes rätt reduceras till fri förfoganderätt och att gemensamma bröstarvingar får nöja sig med laglott i den andel som tillkommer efterlevande make och att endast eventuell återstod av deras laglott skall dras av på testamentet till den utomstående skriver Walin. Agell skriver i sin artikel att han kanske inte helt förstått Walins tilltänkta presumptionsregel då testamente gynnar maken och en utomstående person men hans slutsats blir att det verkar som att den bygger på att bröstarvingarna alltid kan låtas vänta på att få ut sin laglott, samt att konsekvensen av presumptionsregeln

¹⁰⁰ Schiratzki s. 646-47.

blir att den utomstående får ut mer av testamentet på bekostnad av den efterlevande makens andel. Konsekvensen av en sådan presumptionsregel anser Agell vara svår att acceptera och att Walins tidigare tolkningsregel ger ett bättre resultat och är mer förenlig med ÄB 7 kap 3§ 1st.¹⁰¹

6.2 Politiska motioner - Synen på laglotten i politiken

I motion 2000/01:L409 föreslog Stig Rindborg (m) och Elizabeth Nyström (m) att riksdagen skulle fatta ett beslut om att rätten till laglott skulle upphöra samtidigt som en förälders försörjningsplikt upphörde. De motiverade deras förslag med att laglotten infördes 1857 för att skapa en enhetlig lagstiftning för landsbygd och stad och laglotten ansåg de härröra från en tid då samhället var ordnat på ett annat sätt än det är idag. Rindborg och Nyström anförde att i dagens samhälle utgör inte familjen det yttersta skyddsnätet längre, och det finns inte längre något försörjningsansvar för barn mot sina föräldrar. Och föräldrar har inget formellt ansvar för sina barns uppehälle efter att barnen fyllt arton eller i vissa fall tjuogoett år. De fortsatte sin motivering med att livslängden har ökat avsevärt sedan 1950-talet de flesta föräldrar hinner skaffa barn och uppfostra dem tills barnen blir myndiga och sedan lever föräldrarna i minst tjuo år ytterligare. Rindborg och Nyström ansåg vidare i deras motion att oavsett om föräldrar och barn ägnat den tiden till att umgås och varna om varandra eller ej är det inte lämpligt att staten genom lagstiftning skulle lägga sig i hur föräldrarna vill disponera sin egendom vid deras bortgång. I de fall familjelivet fungerar harmoniskt och då alla parter är nöjda anser Stig Rindborg och Elizabeth Nyström att huvudregeln om arvslott troligen skulle bli tillämplig. I de fall när föräldrar av någon anledning inte skulle önska att ett eller flera barn skulle få del av arvegodset bör det respekteras. Det skulle enligt Stig Rindborg och Elizabeth Nyström kunna röra sig om att testatorn vill främja en ny make eller make eller djup ovänskap mellan testator och barn eller att testatorn inte vill att sin egendom skulle bli splittrad. Stig Rindborg och Elizabeth Nyström skriver vidare i sin motion att grundinställningen är att testators vilja alltid skall respekteras. Det borde även gälla när testatorn är förälder till myndiga och inte längre försörjningsberättigade barn.¹⁰²

I utskottets svar på Stig Rindborg och Elizabeth Nyströms motion började utskottet med att beskriva de överväganden som gjordes när arvsreglerna antogs av riksdagen år 1987. I ett av riksdagen godkända betänkanden (1986/87:LU18) Erinrade utskottet om att laglottsinstitutet har två syften, först att de närmaste släktingarna skulle få en del av den avlidnes kvarlåtenskap och till sist för att skapa en rättvisa inbördes mellan arvingarna och förhindra att arvlåtaren genom testamente för mycket gynnar någon eller några av arvtagarna på bekostnad av de övriga. I betänkandet

¹⁰¹ Agell s. 1.

¹⁰² Motion 2000/01:L409.

erkände de att det fanns en viss poäng med att det i dagens samhälle inte fanns något behov av arv från sina föräldrar för att barnen ska klara sin försörjning och utskottet ansåg därför att laglottens funktion som en ekonomisk garanti därför inte längre var speciellt viktig. Men att laglotten ändå var viktig för bröstarvingarna speciellt då för särkullbarn och i äktenskap där makarna har gemensamma barn kan de av olika skäl vilja prioritera deras gemensamma barn på bekostnad av barn den ena eller andra maken har från tidigare äktenskap eller barn som kommer från någon som arvlåtaren inte varit gift med. Enligt utskottet skulle ett avskaffande av laglotsinstitutet innebära att makarna skulle kunna utesluta särkullbarnen från arvsrätt vilket inte är önskvärt enligt utskottet, detta då det var först på 1970 talet som barn till föräldrar som inte var gifta med varandra fick rätt till arv efter sin far och dennes släkt och att det inte ännu slagit igenom i den allmänna rättsuppfattningen. För laglotten talade enligt utskottet även att laglotten är så djupt förankrad i det allmänna rättsmedvetandet och att det i princip råder nordisk rättslikhet. Utskottet fortsätter sitt svar med att våren 1997 var laglotsinstitutet under utskottets övervägande igen genom en motion som liknade Stig Rindborg och Elizabeth Nyströms motion L409. Enligt utskottets uttalande i bet. 1996/97:LU8 var det som anfördes 1987 fortfarande befogat. Utskottet nämner även att Ärvdabalksutredningen haft regeringens uppdrag att bland annat granska 1988 års ärvdabalksreform utifrån frågeställningen om reglerna fått det avsedda resultatet och om det uppstått några oförutsedda problem. Den utredningen lämnade betänkanden (SOU 1996:160, SOU 1998:110) där slutsatsen blev att ändringarna i arvsordningen stämde väl med den allmänna rättsuppfattningen och att det inte fanns skäl att förstärka skyddet för särkullbarn och att det snarare skulle kunna behövas en genomgång av bl.a. laglotsinstitutet för att pröva avvägningen mellan arvlåtarens och bröstarvingars rätt. Utskottet framhöll vidare om motion L409 att de ansåg att laglotsinstitutet bör finnas kvar och att en eventuell granskning av ärvdabalken bör överväga detta om det skulle bli aktuellt. Utskottet avstyrkte sedan bifall till motion L409.¹⁰³

Motion 2006/07:C218 Sambos arvsrätt av Liselotte Olsson (v) med flera. I motionen framförde de sin önskan om att det skall införas en rätt för sambor att väcka talan om att få arva sin partner. Som motivering angav de att många lever i villfarelsen om att sambolagen erbjuder ett skydd som liknar skyddet som gifta och registrerade partners har. Att sambor inte har ett liknande skydd är något som inte upptäcks förrän det är för sent, till exempel när den ena sambon har avlidit. Liselotte Olsson och de andra anser att argumenten som anförts mot att sambor skall kunna arva av varandra i prop. 2002/03:80 s.25 som angav att inga arvsregler mellan sambor skall finnas för att inte skapa ett ”äktenskapsliknande system av lägre dignitet” är irrelevant då lagen bör utformas med tanke på människors praktiska behov av skydd vid en sambos dödsfall. Liselotte och de andra tar upp Estonias förlisning och tsunamin i Thailand som exempel på fall när många människor inte bara mist sin sambo men även blivit tvungna att flytta från sin bostad eller blivit av med annan egendom. Exempelen anser de visa på

¹⁰³ Lagutskottets betänkande 2008/09:LU14.

orimligheten i den gällande sambolagstiftningen. De anser att det är skäligt att barn skall få en laglott. Men äldre släktingar eller syskon till den avlidne bör i vissa fall inte få ärva utan istället anser de att arvet bör gå till sambon. Vänsterpartiet anser att det är viktigt att sambor inte riskerar att bli utan den trygghet som ett arv kan ge. De anser att det bör vara möjligt för sambor att väcka talan om att ärva sin döde partner.¹⁰⁴ Betänkande 2006/07:CU21 Arvsrättsliga frågor, avslog motion 2006/07:C218

Civilutskottets betänkande 2008/09:CU15 tog upp ett antal motioner som behandlade laglotten.

I motion 2008/09:C309 av Catahrina Bråkenhielm och Jan-Olof Larsson (s) föreslogs att lagen skulle ändras så att särkullbarn i likhet med bröstärvingar ska kunna få ut sitt arv först efter att båda makarna har avlidit. Som motivering angav de att gemensamma barn måste vänta tills båda föräldrarna är avlidna innan barnen får ut sina arv. Särkullsbarn däremot kan få ut sin andel direkt när föräldern avlider. Den olikheten i behandling anser Catahrina Bråkenhielm och Jan-Olof Larsson strider mot FN:s barnkonvention. Deras förslag är att särkullsbarn inte ska kunna få ut sitt arv förrän båda makarna är avlidna.¹⁰⁵

I motion 2008/09:C389 av Egon Frid och LiseLotte Olsson (v) skrev de att de ansåg att arvslagen borde ändras så att den efterlevande partners rättigheter bättre tas tillvara i förhållande till särkullbarnens rätt att få ut sin laglott. Som motivering angav de att den överlevande partnern riskerar att få lämna sitt hus och att det strider mot principen om rätten till ett orubbat bo som är skälet till att gemensamma barn måste vänta på sin rätt att få ut laglotten. Rent tekniskt föreslår de att särkullsbarnets laglott ska garanteras genom någon form av bankgaranti.¹⁰⁶

Motion 2008/09:C226 av Lars Elinderson (m) tog även den upp frågan om särkullbarns arvsrätt. Som motivering till en ändring skrev Elinderson att tillämpningen av den svenska arvsrätten har förändrats under senare decennier, detta som följd av förändrad familjebildning och ny lagstiftning inom familjerätten. Han fortsätter med att skriva att vissa rättsfall under senare år har påvisat förekomsten av försök att utesluta särkullbarn från arv. Lars skriver vidare att ett av äktenskapets viktigaste syften är egendomsgemenskapen och att frågan om en rättvis behandling av barn från olika "kullar" i vissa situationer kan hamna i konflikt med principen om egendomsgemenskap. Som lösning föreslår Elinderson att det borde finnas ett lagstadgat medlingsförfarande.¹⁰⁷

Civilutskottet svarade på motionerna med att hävda att frågan om ändringar i gällande lagbestämmelser och efterlevande makes rätt till arv har behandlats i ärvdabalksutredningen (SOU 1998:110) och att det fortfarande

¹⁰⁴ Motion 2006/07:C218.

¹⁰⁵ Motion 2008/09:C309.

¹⁰⁶ Motion 2008/09:C389.

¹⁰⁷ Motion 2008/09:C226.

är under behandling i justitiedepartementet. Utskottet anser därför att resultatet av ärvdabalksutredningen bör avvaktas och avslog därför motionerna.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Civilutskottets betänkande 2008/09:CU15.

7 Analys

Laglotten i svensk rätt kommer ursprungligen från den kanoniska rätten som introducerade testameten hos den svenska befolkningen under 1200-talet.

Enligt den kanoniska rätten begränsades testationsfriheten genom att en person med söner inte fick testamentera bort all sin egendom.¹⁰⁹

Begränsningen kan liknas med den laglott vi nu har i svensk rätt även om andelarna som den berör är annorlunda och att den kanoniska rätten bara tillerkände söner som bröstarvingar.

Testamenten återfanns i svensk lag först i äldre VgL ÄB 10. Även i den begränsades testationsfriheten genom att arvingarnas samtycke krävdes för att ge egendom till någon annan än arvingarna genom testamente. Det fanns ett undantag i fall ”lärda män” ansåg att bifall till testamentet inte kunde vägras ”enligt guds rätt”.¹¹⁰

När kyrkans inflytande växte fick yngre VgL stora likheter med den kanoniska rätten som användes i Sverige på 1200-talet. Enligt Yngre VgL var det möjligt att testamentera egendom, men det begränsades genom att testator skulle dela sitt arv i andelar mellan sig själv och sina arvingar. Till exempel om testatorn hade två arvingar fick testatorn förordna om 1/3 av sin egendom genom testamente, vilket liknar den begränsning som användes i den kanoniska rätten men den var ytterligare mer restriktiv då den inte enbart gällde söner utan alla arvingar skulle räknas in när antalet andelar skulle bestämmas.¹¹¹ I ÖgL fanns liknande regler men de gällde endast fast egendom.

Enligt UL var det möjligt att testamentera bort egendom om arvingarna gav sitt godkännande. Den lagen liknade alltså den äldre VgL. Enligt denna var det dock möjligt att även utan arvingarnas samtycke ge en tiondel av sin arvejord till kyrka eller kloster.¹¹²

Sammanfattningsvis kan sägas att medeltidens varianter av begränsning av testationsfriheten främst kom från konflikten mellan släktens intresse att behålla den fasta egendomen, eller arvejorden i släkten och kyrkans försök att öka sina egendomar genom att bli förmånstagare av testamenten.

MeStL från 1350-talet stadfästes 1618 och enligt denna var det möjligt att genom testamente ge bort 1/10 om testatorn hade bröstarvingar, 90% av egendomen var alltså förbehållen bröstarvingar om de fanns.¹¹³ Under 1643 års lagberedning diskuterades möjligheterna att låta makar utan barn testamentera till varandra, 1668 ansåg alla städernas fullmäktiga att makar utan bröstarvingar borde kunna testamentera åt varandra.¹¹⁴

¹⁰⁹ Almquist s. 95, Hafström s. 112.

¹¹⁰ Hafström s. 112.

¹¹¹ Hafström s. 112.

¹¹² Hafström s. 113.

¹¹³ Hafström s. 113.

¹¹⁴ Holmbäck s. 12-15.

1685 sades av Hovrätten att den som inte tog ansvar för sina arvingar genom att ge dem en viss del av sitt arv och istället gav allt till någon som inte var arvinge var värre än en hedning. Det visar på den syn som folket kan ha haft på den tiden. De uppmärksammade även problematiken med att dels ge arvlåtaren en frihet att själv bestämma hur sin egendom skulle fördelas vid dödsfall och risken att bröstarvingarna skulle kunna bli utan arv från sina föräldrar. Hovrätten ansåg att det måste finnas en laglott. Resultatet blev 1686 års förordning angående testamenten. Att notera med förordningen är att hänsyn togs till omyndiga barn när bedömningen huruvida egendom kunde ges genom testamente eller ej.¹¹⁵

1734 infördes en ny lag för testamenten. Enligt denna togs hänsyn till omyndiga barns försörjning när beslut om egendom (avlinge) skulle kunna ges genom testamente eller ej på landet. Folk i städerna fick något större andel att förfoga över genom testamente. 1764 kom en ändring som innebar att folket på landet fick möjlighet att testamentera sin avlingejord och lösöre om de saknade bröstarvingar.

Under 1800-talet skedde stora förändringar i hur arvsrätten fungerade genom att det tidigare systemet med arvejord och avlinge avskaffades och även att det blev en gemensam lag för land och stad. När laglotten slutligen fick den form den fortfarande har idag 1857 så var de flesta i Sverige fortfarande bönder även om industrialiseringen var på gång. Sverige såg även en markant befolkningsökning och levnadsstandarden började så sakteliga bli bättre. Det kan även noteras att medellivslängden 1861 för kvinnor respektive män var 49/45 år. Nu år 2011 år medellivslängden för kvinnor och män 83/80 år.¹¹⁶ Medellivslängden har alltså nästan fördubblats.

I början av 1900-talet angavs två syften med laglotten. Först att bröstarvingar inte skulle riskera att bli utan arv. Den andra att laglotten garanterade en viss likabehandling mellan bröstarvingarna. Den mest framstående invändningen mot laglotten var att den kunde tvinga fram en delning av kvarlåtenskapen som var svår och olämplig, till exempel delning av mindre jordbruksfastigheter och fabriker. Att de närmsta släktingarna som är bröstarvingar har det starkaste bandet till arvlåtaren och därav bör ha störst rätt till arvet kan ansågs vara naturligt då det återspeglade det allmänna rättsmedvetandet. Det skulle anses stötande hos det allmänna rättsmedvetandet att utöka testaments friheten då det skulle kunna innebära att barn görs arvlösa eller att någon bröstarvinge skulle gynnas på bekostnad av de andra bröstarvingarna.¹¹⁷

Under 1900-talets senare hälft uppmärksammas laglottens inverkan på sambor och frågan om särkullbarns laglott. Det ansågs återigen att laglotten har två syften först att laglotten skall garantera att bröstarvingen får sitt en del av arvet. Det andra syftet ansågs vara att skapa en viss rättvisa mellan

¹¹⁵ Almquist s. 96.

¹¹⁶ http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____273436.aspx

¹¹⁷ SOU 1925:43.

bröstarvingarna. Utredningen om äktenskapsbalken ansåg att ett avskaffande av laglotten skulle stärka den överlevande partners situation och att samhällsutvecklingen har gjort att bröstarvingarnas behov av en laglott minskat.¹¹⁸

Flera personer har under senare år fört fram åsikter om laglotten. Ofta är de kritiska mot laglotten och anser att den inte platsar i dagens samhälle. Enligt Margareta Brattström och Anna Singer är dagens samhälle så annorlunda jämfört med hur det var när laglotten infördes, att det kan behövas en reform av arvsreglerna. De beskriver det nutida samhället som en blandning av ombildade familjer och undrar vem lagen bör skydda.

De tar upp ett antal argument som jag tolkar vara mot laglottens kvarlevande.

- Lagen tar inte hänsyn till arvlåtarens vilja då det endast är möjligt att förordna om hälften av kvarlåtenskapen om arvlåtaren har bröstarvingar.
- Bröstarvingar har inte längre något större behov av laglotten för att klara sin försörjning.
- Lagförslaget om att gåvor till bröstarvingar inte längre skall presumeras att räknas som förskott skulle urholka laglottens funktion
- Argument om att med laglotten skapa likhet mellan bröstarvingar och då särskilt vad gäller särkullbarn är inte betydande. Då det redan med nuvarande regelsystem är lätt att missgynna särkullbarn om arvlåtaren skulle önska att göra detta.
- Att ett avskaffande av laglotten skulle störa den nordiska rättslikheten erkänner de, men de påpekar att en nordisk rättslikhet inte i andra lagstiftningssammanhang brukar erhålla någon särskild betydelse.
- Argument som framförs för att behålla laglotten anser författarna vara främst av känslomässig karaktär och att det ”allmänna rättsmedvetandet” ofta används som argument utan att det definieras.

Brattström och Singer framför även några argument som kan tala för att behålla en laglott.

- Att laglotten markerar ett ansvar för föräldrar gentemot sina barn, och att laglotten värnar om symbiosen mellan barn och förälder.
- Att laglotten kan bidra till att skapa en viss rättvisa mellan bröstarvingarna och att det kan markera att en förälders ansvar för sina barn inte upphör med förälderns död.

Brattström och Singer anser att en bättre reglering av en laglott vore att bröstarvingar skulle kunna jämka ett testamente om de hade ett behov av försörjning eller något annat liknande behov.

¹¹⁸ SOU 1981:85

Under 2000 talet har flera olika motioner lagts fram som föreslår förändringar av laglotten. I dessa har anförts som argument mot laglotten att; laglotten härrör från en tid när samhället var ordnat på ett annat sätt när det gällde bröstarvingars försörjning. Numer garanteras barns ekonomiska position på andra sätt än arv.¹¹⁹ Att medellivslängden ökat betydligt och att avtalsfrihet borde finnas har även det tagits upp som anledning mot laglotten.¹²⁰ Flera motioner tar upp problematiken med att särkullbarn får ut sin laglott direkt, och med att sambor kan förlora ”sin” egendom när, eller om deras sambo skulle avlida.¹²¹ Som svar på motionerna anges att laglottens två funktioner är att se till att bröstarvingar får en del av arvet och för att skapa en viss rättvisa mellan arvingarna. Samt att arvsrätten är under utredning och att utskotten vill avvakta utredningen av arvsrätten.

Det finns ett flertal rättsfall där laglotten kränkts som jag tagit upp ovan. De visar på förekomsten av fall där laglotten kränkts, det är inte min avsikt att analysera utfall av rättsfallen utan bara visa på att arvsplanering som kränker laglotten förekommer. I vilken utsträckning det sker har inte undersökts i detta examensarbete men det går att se att det förekommer.

Den röda tråden genom historien är att bröstarvingarna alltid skulle få en del av arvet från sina föräldrar. Under medeltiden var det endast de manliga bröstarvingarna som fick åtnjuta en rätt till arv men principen att bröstarvingarna skulle få en viss del av arvet har funnits under hela tiden som testamenten använts i Sverige.

Avtalsfriheten tycks spela en allt större roll under historiens gång. Även när arvet delades upp mellan avlinge och arvejord togs prioriteringsproblemet upp under 1600-talet, mellan släkten, och då främst bröstarvingarnas naturliga rätt till arv och arvlåtarens rätt att själv bestämma hur fördelningen av sin egendom vid dödsfall skulle ske. När testamentesstadgan tillkom var det knappast aktuellt att låta arvlåtaren förordna över en alltför stor andel av sin egendom genom ett testamente. Det uttalades att den som gav allt till främlingar var värre än en hedning, vilket var ett kraftigt avståndstagande från att något sådant skulle vara möjligt. Avtalsfriheten var kraftigt begränsad även under 1700-talet speciellt när arvlåtaren hade bröstarvingar. Först under 1800-talet utökades arvlåtarens möjligheter att fritt förfoga över sin egendom genom testamente. Men även om laglottens storlek minskades markant fanns det de som ansåg att den fortfarande innebar en allt för stor inskränkning av avtalsfriheten. Under 1900-talet tycks motståndet mot den begränsning av testamentsfriheten som laglotten kan innebära ha ökat. Särskilt diskuterades vilken betydelse det kan ha för sambor. Men laglotten har alltså enligt lagstiftarna haft starkare skäl att finnas kvar, än skälen till att ta bort, eller förändra den varit. Det framhölls främst att laglotten garanterade att bröstarvingarna inte skulle bli arvslösa, vilket är den anledning som funnits sedan testamenten införts. Men motiveringen till att den fortsatt finns har bytt grund. Från att i början ha baserats på

¹¹⁹ Motion 2000/01:L409

¹²⁰ Motion 2000/01:L409

¹²¹ Motion 2006/07:C218, Motion 2008/09:C309, Motion 2008/09:C389, Motion 2008/09:C226.

bröstarvingarnas behov av försörjning istället funnit en ny grund i den sociala gemenskapen som finns mellan barn och förälder. SOU 1981:85 däremot kom till slutsatsen att laglotten borde avskaffas för att stärka efterlevande partners situation och att laglottens syfte borde vara att säkra minderåriga bröstarvingars utbildning och försörjning. Denna utredning avsåg dock att behandla äktenskapsbalken inte ärvdabalken vilket kan förklara varför den kom till ett annat resultat än vad utredningar om ärvdabalken gjort. Att laglotten skulle skapa viss rättvisa inbördes mellan bröstarvingarna anförs även det som anledning till att behålla laglotten. Anledningen har kritiserats i "Rätt arv" där de sagt att det redan är möjligt att med befintliga regler enkelt skapa en betydande obalans mellan bröstarvingarna och därigenom saknar den anledningen egentlig grund.

Samhällets förändring har även den tagits upp som argument till förändring av laglotten. När laglotten fick den form den har idag genom 1857 års lagändring togs det upp att samhället förändrats till sådan grad att det befintliga arvsrättsliga systemet inte längre passade. Samma åsikter framförs även nu, både av politiker och i doktrin. Styrkan av argumentet att lagen inte längre passar samhället kan vara svår att avgöra men faktum är att när det fördes på tal under 1800-talet så blev det en stor förändring i hur laglotten fungerade. Frågan är kanske om samhället har förändrats så pass mycket att en ny reglering av laglotten är påkallad. Att nutida familjebildningar är mer flexibla än de mer statiska 1800-talsfamiljerna har förts på tal och kan visa på att samhället har förändrats. Samt att laglotten kan innebära ekonomiska svårigheter för den överlevande parten i främst samboförhållanden emedan en förlust av laglotten för bröstarvingen i de flesta fall endast skulle innebära att vuxna människor inte får möjlighet att öka sin levnadsstandard då medelåldern har ökat sedan 1800-talet och de flesta lever länge nog för att deras barn skall bli vuxna. Liknande situation för den överlevande parten kan uppstå om ett så kallat särkullbarn finns till arvlåtaren, då särkullbarn har rätt att få ut sin laglott omedelbart och inte behöver vänta tills den andra partnern har gått bort.

8 Slutsats

Det mest framträdande i den historiska utvecklingen av laglotten är att avtalsfriheten har ökat succesivt sedan testamenten började användas i Sverige. Det tycks som att friheten att själv bestämma hur en persons arv ska fördelas prioriteras mer och mer vilket går att se i den allmänna debatten om laglotten. Troligen beror det på att släkten, och främst då bröstarvingarnas beroende av arv för att klara sin försörjning har minskat i betydelse till att numer i det närmaste vara försumbar. Det beror kanske främst på att medellivslängden under senare tid ökat till sådan grad att de flesta bröstarvingar som ska få ut sin laglott redan har förvärvsarbetat i flera år. Inte heller finns det någon garanti för att i de fall bröstarvingen skulle vara beroende av ett arv för att klara sin försörjning att arvlåtaren har tillräckligt med förmögenhet för att bröstarvingen skulle kunna använda arvet för sin egen försörjning. Rent praktiskt innebär det att bröstarvingen sällan, men kanske inte alltid, ofta inte, har något nödvändigt behov av att få arvet.

Att fler familjer ombildas till nya konstellationer går inte att förneka och, det innebär att antalet så kallade särkullbarn ökar. Problemet med dem, om man nu ska kalla det ett problem är att de anses särskilt skyddsvärda då de riskerar att förfördelas då de som nämnts i olika sammanhang i kapitlen ovan troligen inte har samma sociala och ekonomiska band till testatorn som barn som bor med sina genetiska föräldrar. Att de inte sällan blir förfördelade när arvet planeras av deras föräldrar som har bildat nya familjer går att se bland annat i praxis. Även om jag inte gjort någon undersökning i hur stor andel av de som begär jämkning för att få ut sin laglott som består av särkullsbarn så förmodar jag på att de utgör en stor del av dem som får sin laglott kränkt genom arvsplanering och gåvor.

Jag tycker att det är intressant att laglotten ofta motiverats med att den speglar det "allmänna rättsmedvetandet" men att samtidigt så måste särkullbarnen få ett särskilt skydd (med det menar jag en rätt att få ut sin laglott direkt), för att "allmänheten" och med allmänheten i detta fall menar jag deras föräldrar, inte ska kränka särkullbarnens "rätt" till arv. Till exempel kan jag ge förslaget att presumtionen att gåvor till bröstarvingar ska räknas som förskott på arv skulle bli den omvända. Att gåvor till bröstarvingar inte skulle räknas som förskott på arv med motivationen att det skulle stämma bättre med hur allmänheten tror att arvsystemet fungerar. Men när det gäller att särkullbarn skall få laglott tycks det snarare vara det omvända som gäller. Att de ska skyddas från att bli utan arv även om det bland "allmänheten" finns de som vill gynna andra och då oftast sin nuvarande partner. Att en bröstarvinge får underhåll av föräldrarna om föräldrarna skulle skilja sig åtminstone tills de är 18 år gamla eller 21 år om de behöver det för utbildning skulle möjligen kunna räcka som bevis på att föräldern har ett ekonomiskt ansvar för sina barn. Kanske skulle omyndiga barn även kunna få en rätt till något som liknade en underhållsinriktad

laglott vars syfte vore att säkra deras försörjning och utbildning om föräldern olyckligtvis skulle avlida emedan barnet fortfarande var omyndigt, alternativt hade behov av det för att slutföra sin utbildning.

Går man vidare till sambors situation så är deras nuvarande rättsliga situation sådant att det är en större risk för dem att de måste sälja huset eller något annat värdefullt än gifta som åtminstone har rätt till fyra basbelopp och dessutom får en betydligt större andel av egendomen vid en bodelning än sambor i normalfallet. Men äktenskapsförord kan givetvis förändra den situationen. Resultatet kan som nämnts i kapitlen ovan bli att sambor blir av med egendom som de anser sig äga och kanske har ett starkt behov av för att den lagstadgade laglotten belönar ”barnen” med kapital som i de flesta fall endast används till icke livsnödvändig konsumtion som hobbies, resor och dylikt. Även om laglotten inte längre direkt motiveras med att dess funktion är att säkra barnens försörjning och utbildning utan istället att laglotten skall garantera att barnen får en del av arvet från sin förälder på grund av social och ekonomisk samhörighet, Anser jag att det bör ifrågasättas vart det reella behovet av arvet finns, och om inte i sådana fall en överlevande partner kan ha ett lika starkt eller möjligen till och med starkare social och ekonomisk samhörighet med den avlidne. Att den sociala samhörigheten skulle baseras på genetiskt släktskap skulle inte heller det vara en bra motivering då även adopterade barn har rätt till laglott.

Egentligen tycker jag att det mest rättvisa enligt min syn vore att det som en person fått i arv skulle fortsätta att gå i arv till bröstarvingarna emedan det som en person på egen hand tjänat ihop borde få testamenteras helt utan begränsningar, lite likt hur arvejord och avlinge fungerade förr i tiden. Men det skulle avgjort inte vara någon praktiskt genomförbar lösning.

Att ett borttagande av laglotten skulle störa den nordiska rättslikheten är ett argument som använts av lagstiftarna för att hålla kvar vid laglotten. Det har gjorts försök på att harmonisera arvsrätten mellan de nordiska länderna och det finns givetvis likheter mellan dem. Som att de alla har en laglott, Det finns dock skillnader i hur den arvsrättsliga regleringen fungerar. Jag har inte gjort någon komparativ jämförelse i detta examensarbete men det finns andra som har gjort det och för den som är intresserad rekommenderar jag att läsa mer om komparation mellan nordiska länders arvsrätt i andra källor. Ett inslag som jag anser vara speciellt intressant är att den danska laglotten har ett maximibelopp på hur stor laglotten kan bli.

Hur viktigt är det då egentligen med avtalsfrihet? Enligt min åsikt är avtalsfrihet, eller i detta fall testationsfrihet, viktigt. Men som det är med gamla regler för jurister bör man inte räkna ut laglotten direkt då den funnits länge och faktiskt har tjänat sitt slutliga syfte väl, det vill säga att bröstarvingarna skulle få en del av arvet. Men att det skall få ske på bekostnad av de överlevande partners är ett mindre lyckat utfall med tanke på att de flesta bröstarvingarna inte har något reellt behov av laglotten.

Laglotten har ofta motiverats med att lagen om laglott ska följa det allmänna rättsmedvetandet. Jag undrar om det innebär att den allmänna opinionen måste ändras innan lagen gör det. Enligt min mening borde lagen förekomma problem i största möjliga mån. Det borde inte krävas en revolt innan lagen anpassar sig till rådande omständigheter.

Vilka lösningar kan då finnas? Jag vill påstå att det är svårt eller till och med omöjligt att finna en lösning som alla skulle vara glada över. Men det är kanske möjligt att genom kompromisser skapa en lag som alla som den påverkar kan känna sig nöjda med. Som exempelvis att förändra kvotdelen som bröstavingar har rätt till genom sin laglott till exempelvis 1/3 för att minska risken att den efterlevande partnern till den avlidne inte skall kunna bo kvar i sitt hus. Eller att i likhet med Danmark införa en övre gräns för hur stor laglotten kan bli, säg två basbelopp som gräns. Särkullbarn skulle fortfarande kunna få ut sin andel direkt om de så önskade. Men kanske borde det finnas en presumtion om att de avstod från att få ut arvet direkt och istället väntar på efter arv och om de ville ha ut sitt arv omedelbart måste begära jämkning inom ett år. Jag kan tänka mig att det skulle kunna innebära att föräldern kanske försöker hålla en god relation med sin bröstavinge som är särkullbarn, om inte annat för att den nuvarande partnern skall kunna bo kvar i orubbat bo. Det är inte heller otänkbart att det nu rådande förfarandet med att särkullbarn får ut sin laglott direkt om de inte efterger den rätten, riskerar att göra förhållandet mellan särkullbarnet och den efterlevande parten sämre, enbart genom att den efterlevande partnern vet att särkullbarnet kommer att innebära att egendom som partnern kanske anser som sin egen kommer att förloras till särkullbarnet.

Som komplement, eller som enda reglering av laglotten, skulle regler om att arvet skall gå till minderåriga barns underhåll för att täcka ett reellt behov kunna införas. Storleken skulle kunna beräknas på samma sätt som för underhåll. Det skulle stämma väl med den tanke som fanns när laglotten en gång infördes och behovet kan mycket väl fortfarande finnas kvar i sådana fall.

Även om många vet att det finns en laglott är jag övertygad om att många även inte vet att den finns. Men att de ändå anser att de har rätt till arv från sina föräldrar oberoende av vad jurister kallar det. Det är kanske det som lagstiftaren menar när de talar om det allmänna rättsmedvetandet. Att helt ta bort laglotten skulle därför troligen många inte tycka om.

Som avslutning skulle jag säga att jag anser att det inte finns speciellt övertygande skäl till att behålla laglotten som den är idag. Framst för att det verkligen inte passar samhället vi har idag, men även för att argumenten att behålla laglotten är ganska svaga jämfört med de verkliga problem som uppstår när bröstavingar främst till sambor och särkullbarnens laglott ska betalas ut. Det tycks även som att de primära argument som anförs av lagstiftarna nu, det vill säga att laglotten skall ge bröstavingarna en del av arvet på grund av den sociala och ekonomiska gemenskap dom har med sina föräldrar vilar på en dold premiss att bröstavingarna har social och ekonomisk gemenskap.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck:

Förslag till allmän civillag 1826

Förslag till giftermåls balk, ärfda balk, jordabalk och byggningsbalk. Sthlm 1847

Lagberedningensförslag till gifte, ärfda, jorda och byggningsbalkar sthlm 1847

SOU 1925:43 lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken II.
Förslag till lag om arv m.m.

Prop. 1928:17 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med
Förslag till lag om arv m.m.

SOU 1954:6 Ärvdabalk, förslag av ärvdabalksakkunniga

Prop. 1958A:144 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med
förslag till ärvdabalk m.m.

SOU 1981:85 Äktenskapsbalk, förslag av familjelagssakkunniga

Proposition 1986/87:1 om äktenskapsbalk m. m.

SOU 1998:110 makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödsförklaring :
slutbetänkande av ärvdabalksutredningen

Lagutskottets betänkande 2000/01:LU14

Motion 2000/01:L409

Motion 2006/07:C218

Civilutskottets betänkande 2008/09:CU15

Motion 2008/09:C309

Motion 2008/09:C389

Motion 2008/09:C226

Litteratur:

Agell, Anders ”SvJT 1990 s. 1 Den nya arvsrätten och metoderna för dess tolkning”

Almquist Jan Erik, ”Svenska familjerättens historia 2:a uppl.” 1946 Uppsala 1946

Boström, Viola, Israelsson, Ulf ”SvJT 2004 s. 644 är arvsrätten föräldrad”

Brattström, Margareta, Singer, Anna ”Rätt arv – fördelning av kvarlåtenskap” 3 uppl. Uppsala 2011

Hafström, Gerhard ”Den svenska familjerättens historia 5 reviderade uppl.” Lund 1968

Holmbäck, Åke ”Om 1686 års testamentesstadga”, Stockholm 1916

Inger, Göran ”Svensk rättshistoria”, Lund 1980

Schiratzki, Johanna ”SvJT 2004 s. 779 barnperspektiv på successionsrätten – särskilt om arv efter barn i ombildade familjer”

Walén, Gösta. Lind, Göran ”Kommentar till Ärvdabalken del 1” 6 uppl. 2008 Stockholm

Önnerfors Trolle, Elsa ”Justitia et prudentia, Rättsbildning genom rättstillämpning – Svea hovrätt och testamentsmålen 1640 -1690” Lund 2010

Internet:

http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____273436.aspx hämtat 10 nov 2011

www.zeteo.nj.se kommentarer till ärvdabalken hämtat 8 nov 2011

Thorsell, Svante <http://www.dn.se/debatt/dags-att-sverige-avskaffar-brostarvingars-ratt-till-arv> hämtat 17 jan 2012

Rättsfallsförteckning

NJA 1949 s. 629

NJA 1985 s. 414

NJA 1998 s. 534